

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA FILOZOFIE A OBČANSKÉ VÝCHOVY

Šikana mezi dětmi
Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce
PhDr. Jana Skácelová

Vypracovala
Petra Zvěřinová

V Brně 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena na Masarykově univerzitě v Brně v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....
V Brně 2006

Mé poděkování patří hlavně PhDr. Janě Skácelové za vstřícnou a metodickou pomoc při zpracovávání diplomové práce. Také děkuji panu učiteli Staňkovi a paní učitelce Staňkové za laskavé přijetí a pomoc při realizování mého výzkumu na ZŠ v Rájci-Jestřebí. Poděkování patří samozřejmě i všem třídám, které ochotně spolupracovaly a vyplnily dotazníky. V neposlední řadě chci poděkovat Mgr. Radce Ježkové z Pedagogicko-psychologické poradny v Blansku, která mi poskytla potřebné a aktuální informace.

Obsah

Úvod	- 7 -
1 Šikana	- 9 -
1.1 Co je to šikana	- 9 -
1.2 Jak rozpoznat šikanu	- 11 -
1.2.1 Projevy – známky šikany	- 13 -
1.2.1.1 Přímé projevy šikany	- 14 -
1.2.1.2 Nepřímé projevy šikany	- 15 -
1.3 Četnost výskytu šikanování	- 16 -
1.3.1 Šikana ve světě	- 16 -
1.3.2 Šikana v ČR	- 17 -
1.3.2.1 Policejní statistika	- 18 -
1.3.2.2 Statistika Linky bezpečí	- 19 -
1.4 Co vede k šikanování	- 20 -
1.4.1 Zrod a vývoj šikanování	- 20 -
1.4.1.1 Pět stupňů šikanování	- 21 -
1.4.1.1.1 Proč je důležité znát vývojová stadia šikanování	- 24 -
1.5 Kdo je šikanování předurčen	- 24 -
1.5.1 Profil agresora	- 25 -
1.5.2 Profil oběti	- 27 -
1.6 Následky šikany	- 28 -
1.6.1 Následky na skupině	- 28 -
1.6.2 Následky šikanování u obětí	- 29 -
1.6.3 Následky šikanování u agresora	- 31 -

1.7	Jak odhalit a řešit šikanování	- 32 -
1.7.1	Šikana a učitelé	- 32 -
1.7.1.1	Charakteristické projevy pro pokročilé a počáteční stadium šikanování	- 34 -
1.7.1.2	Strategie vyšetřování	- 35 -
1.7.1.3	Náprava.....	- 39 -
1.7.1.4	Chyby a omyly při vyšetřování šikany	- 43 -
1.7.2	Šikana a rodiče	- 44 -
1.7.2.1	Jak postupovat při zjištění šikany	- 44 -
1.8	Co brání boji proti šikaně	- 46 -
1.8.1	Komplot velké šestky	- 46 -
1.9	Prevence šikany	- 48 -
1.9.1	Druhy prevence šikany	- 49 -
1.10	Šikana z pohledu paragrafů	- 53 -
1.11	Závěr	- 54 -
2	Výzkum	- 56 -
2.1	Výzkum na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí	- 56 -
2.1.1	Hypotéza.....	- 56 -
2.1.2	Cíle výzkumu	- 57 -
2.1.3	Dotazník	- 57 -
2.2	Vyhodnocení dotazníku	- 60 -
2.2.1	Analýza výzkumu v 6.A, 6.B, 6.C	- 60 -
2.2.2	Analýza výzkumu v 7.A, 7.B, 7.C	- 63 -
2.2.3	Analýza výzkumu v 8.B, 8.C.....	- 67 -
2.2.4	Analýza výzkumu v primě a sekundě	- 69 -
2.2.5	Závěrečné hodnocení výzkumu	- 73 -

3 Modelová hodina k tématu šikany	- 78 -
4 Pedagogicko-psychologická poradna v Blansku	- 81 -
Závěr	- 85 -
Seznam literatury	- 86 -
Resumé	- 88 -
Přílohy	- 89 -

Úvod

V úvodu bych měla uvést důvody, které mě vedly k tomu, abych si dané téma zvolila. Téma šikany jsem si zvolila proto, že jsem se jím zabývala již na střední škole, kdy jsem na toto téma psala seminární práci. Myslím si, že v dnešní době se stala šikana velmi aktuálním a ožehavým problémem. Podle výzkumů a dostupných informací, šikanovaných dětí neustále přibývá a proto je třeba se k tomuto problému postavit čelem a ne před ním zavírat oči. Nestačí si jen říct, že vše se samo vyřeší, vždyť to není tak vážné, ale začít s tím něco dělat. Důležitá je osvěta pedagogů, aby se vyhnuli chybám při vyšetřování, aby věděli co mají v konkrétní situaci dělat. V dnešní době už existuje mnoho kurzů a školení, kde se pedagogové dovědí co dělat, jak se v které situaci zachovat a jak postupovat při řešení šikany. Hlavní je nepodceňovat situaci a snažit se obětem, ale i agresorům pomoci. Většina škol již spolupracuje s odborníky, většinou se školními psychology, metodiky prevence nebo výchovnými poradci, kteří mají odbornou kvalifikaci a dokážou tento problém řešit. Je zde však zapotřebí spolupráce s pedagogy, rodiči a školním zařízením vůbec. V praxi jsem se setkala s různými přístupy pedagogů k tomuto problému, od otevřeného přístupu a snaze problém řešit, až po přístup zamítavý a snaze si ho nepřipouštět. Když člověk vidí, jak se pedagog nezajímá o problémy dětí a jde mu spíše o to, co umí a jak se naučil tu nebo onu látku, je to smutné. Když má dítě problémy, zvláště pokud zažívá šikanu na vlastní kůži, nemá na učení ani pomyšlení, do školy chodí nerado, obává se toho, co se mu zase přihodí. Pedagog je ve škole od toho, aby se o děti zajímal a snažil se jim pomoci, jde hlavně o to, aby získal patřičnou důvěru dětí, a aby se mu děti v případě problému svěřily a on se jim snažil pomoci a ne situaci zlehčoval.

Cílem mé diplomové práce je tedy analýza problému šikanování mezi dětmi. Myslím si, že čím více se o problému ví a mluví, tím více se jím snaží pedagogové na školách zabývat, monitorovat jej a řešit ho.

V první, teoretické části diplomové práce se zabývám šikanou obecně, jak rozpoznat šikanu, projevy šikany, profilem agresora a oběti, následky šikany nebo strategií vyšetřování šikanování. Dále zde uvádím, jak se pedagogové a rodiče mají zachovat při odhalení šikany. Nakonec bych chtěla zdůraznit nezbytnost prevence.

Druhá, praktická část je založena na výzkumu, který jsem realizovala na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí, kde mapuji situaci ohledně výskytu šikany.

V třetí části navrhuji modelovou hodinu s tématem šikany, kterou jsem měla možnost odučit.

Čtvrtá, závěrečná část se opírá o rozhovor s metodičkou prevence z Pedagogicko-psychologické poradny v Blansku o situaci šikany v blanenském okrese.

1 Šikana

1.1 Co je to šikana

Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*, což v překladu znamená zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování atd. Šikana může být pokládána i za zvláštní případ agrese.

Pojem „šikana“ zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, co se dělo v socialistické armádě mezi „bažanty“ a „mazáky“, o tom co bylo v té době tabu.

Slovem šikana se většinou myslí **opakované ubližování**, proto jako šikanování neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů. Šikanu můžeme také definovat jako trvalé agresivní chování jednoho žáka vůči druhému s úmyslem způsobit oběti utrpení. Hlavní vnější rysy šikanování by se daly popsat takto : *„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi či manipulaci.“*

(Kolář, M., 1997, str. 20)

Pro srovnání zde uvedu ještě jednu definici, kterou uvádí pan Říčan:

„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti apod. Tyto incidenty se mohou často opakovat a pro šikanované děti je obtížné, aby se samo ubránilo. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky nebo ošklivé poznámky o rodině. Jako šikanování však obvykle neoznačujeme občasnou rvačku nebo hádku přibližně stejně fyzicky vybavených soupeřů.“

(Říčan, P., 1995, str. 26)

Šikana se řadí v současné době mezi nejzávažnější negativní jevy. Šikana je problémem psychologickým, sociologickým, mravním a samozřejmě spadá i do oblasti pedagogiky. Nejedná se o jev, který je spojen pouze se školou, netýká se pouze skupiny dětí a mládeže, ale zahrnuje všechny věkové skupiny. Se šikanou se můžeme setkat v armádě (vojna), v zaměstnání (mobbing), i učitel může být šikanován učitelským sborem. V současné době se ve školách můžeme setkat s novým jevem, který se nazývá ekonomická šikana. Objevují se zde problémy související se sociálně-ekonomickou

situací rodiny. Prohlubují se rozdíly mezi dětmi z chudých a bohatých rodin, ne každý si může dovolit mobilní telefon a značkové oblečení.

Šikánování nabývá mnoha forem. Chtěla bych uvést několik z nich pro představu, co je oběť nucena prožít.

Přehled konkrétních typů a forem šikany a agrese :

1. Fyzická agrese a používání zbraní

- Oběť je agresory věšena na lustr, na skobu, a to až do ztráty vědomí.
- Agresoři oběti svážou ruce, na hlavu jí navléknou igelitový pytlík a pozorují, jak se zmítá.
- Agresoři předstírají, že chtějí oběť vyhodit z okna, přes zábradlí ve škole apod.
- Oběť je vystavena hromadnému kopání nebo fackování.
- Je vystavena anonymnímu hromadnému bití.
- Je vystavena násilnému sprchování ve studené vodě.

2. Slovní agrese a zastrašování zbraněmi

- Oběti je vyhrožováno zabitím, mučením, násilím.
- Oběti je vyhrožováno po telefonu.
- Oběť je zastrašována zbraněmi: skutečnou pistolí, plynovou pistolí, vystřelovacím nožem.
- Oběti je nadáváno.
- Agresoři urážejí rodiče oběti.
- Vysmívají se slabostem a handicapům oběti.
- Vysmívají se neúspěchu, chybám a trápení oběti.

3. Krádeže, ničení a manipulace s věcmi

- Agresoři berou oběti peníze.
- Trhají a ničí oblečení, učebnice nebo sešity oběti, případně je ukradnou.
- Přivlastňují si nejrůznější věci oběti.
- Oběť je agresory donucena „půjčit“ svačinu.
- Ukradnou, popřípadě schovají oběti legitimace, lístky na oběd, peněženku s penězi.

4. Násilné a manipulativní příkazy

- Oběť je donucována pít limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo z podlahy.
- Je donucována čistit agresorům boty, líbat jim boty.
- Je donucována platit a odevzdávat agresorům svačiny, dávat fotografie.

1.2 Jak rozpoznat šikanu

Šikana se většinou děje v nepřítomnosti pedagoga. Proto je důležité dát si pozor na **varovné signály**, které by nám mohly říct, že je něco v nepořádku. Je v nich skryto volání oběti o pomoc.

Michal Kolář uvádí ve své knize Skrytý svět šikanování ve školách „seznam“ podezřelých projevů, které by měly rodičům pomoci alespoň v základní orientaci. Zároveň také upozorňuje na to, že jednotlivé projevy nemusejí mít vždy se šikanováním něco společného, ale signalizují skryté volání o pomoc. Čím více se jich objeví najednou, tím je pravděpodobnost šikany větší.

Rodiče by měli věnovat pozornost zvláště těmto podezřelým projevům:

- Za dítětem nedochází domů žádný spolužák, zdá se, že nemá kamarády.
- Dítě je zaražené, posmutnělé až depresivní, nemluví o tom, co se děje ve škole.
- Špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu hrůzostrašné sny.
- Dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěné, bez zájmu.
- Před odchodem do školy nebo po příchodu domů ho pobolívá hlava, břicho apod.
- Často navštěvuje lékaře, znenadání se objeví neomluvená absence.
- Do školy nebo ze školy chodí oklikami.
- Domů přichází s potrhaným oblečením, poškozenými školními pomůckami nebo bez nich.
- Často mu nevychází kapesné, ztrácí ho, požaduje další peníze.
- Dítě přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěné.
- Nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění – odřeniny, modřiny, lehký otřes mozku, naraženou kost nebo zlomeninu, popáleniny na ruce apod.
- Vyhrožuje sebevraždou, nebo se o ni dokonce pokusí.

(Kolář, M., 1997, s.112)

Praxe podle M. Koláře nasvědčuje tomu, že u dívek je výskyt šikanování nižší než u chlapců, alespoň toho brutálního. Ale i u dívek existují dost závažné případy. Obecně by se dalo říci, že mezi dívkami převažují psychické formy násilí. Nejkrutější formy šikany se odehrávají tam, kde je oběť nucena žít společně s agresory. Když například třída jede na hory, na brigádách, internáty a ústavy – hlavně dětské domovy a věznice, zde bezkonkurenčně vedou.

Za šikanováním se může skrývat i rasový motiv. Dítě se pak stane terčem posměšků kvůli odlišnému rasovému původu. Šikana je velmi nebezpečná. Její následky na duševním a tělesném zdraví mohou být vážné, i celoživotní.

Pro představu bych chtěla uvést tři případy, které pomohou názorněji přiblížit šikanování. První případ a třetí případ uvádí M. Kolář ve své knize Skrytý svět šikanování ve školách a Bolest šikanování. Druhý případ šikany jsem čerpala z internetu.

Případ 1.

„Tělesně postižení prvňáčkové, „vozičkáři“, žijící přes týden v ústavu, jsou systematicky týráni, „mafii“ handicapovaných osmáku. Personál si však skrytého volání o pomoc malých obětí nevšiml. Vnímavému praktikantovi ale jejich smutek a pláč neunikl.“

(Kolář, M., 1997, s. 14)

Případ 2.

„Ondra chodil na gymnázium. Pár kluků si ho ve třídě vybralo za obětního beránka. V důsledku jejich „her“ skončil po čase na psychiatrii. Zatímco dnes jeho spolužáci studují na vysokých školách, on je v invalidním důchodu.“

(*Nemoc zvaná šikana* [online]. [cit. 2005-10-31]. Dostupné z WWW: <<http://minimalizacesikany.cz/dokument.php3?id=6>>.)

Případ 3.

„Jedno dítě bylo zkopáno tak nešťastně, že mu těžce poranili oko. Během krátké doby na něj oslepl a později i na druhé. Rodiče se se školou soudili.“

(Kolář, M., 2001, s. 19)

1.2.1 Projevy – známky šikany

Je nezbytné odlišit jiné typy agresí pro rozpoznání šikanování. Pokud se například poperou dva přibližně stejně silní žáci, nejde samozřejmě o šikanování ani z jedné strany. Chybí tu totiž **nepoměr sil**, kdy se oběť neumí nebo nemůže bránit. Významným rysem šikanování je tedy převaha agresora nad obětí. Jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí. Agresor skrývá svůj vlastní strach a využívá strachu druhé osoby. Většinou je agresor fyzicky vyspělejší a této své převahy zneužívá vůči slabším, méně fyzicky vybaveným jedincům. Existují i případy, kdy agresor nemá fyzickou převahu nad obětí, agresor se spolčí s jinými agresory a útočí proti osamocené, bezbranné oběti. Šikanování nemusí být tedy záležitostí pouze jedince nebo jednotlivce, ale celé skupiny.

Podstatou šikany je, že **agrese** je zde **cílem jednání**, nikoli prostředkem k dosažení nějakého zisku. Agresor neodcizuje obětem věci pro jejich hodnotu nebo proto, aby se pomstil, ale pro radost z uspokojení potřeby ponižovat lidskou důstojnost.

Šikana se někdy definuje jako **opakované úmyslné ubližování** druhému člověku, jednorázové akce se většinou za šikanování nepovažují. Ale i takové případy existují. Parta kluků může na ulici obtěžovat chlapce, posmívat se mu, nechtějí ho pustit domů, dávají mu příkazy atd. a pak odejdou a už se s chlapcem nikdy nesetkají.

Shrňme si významné **vnější znaky šikanování**, patří sem :

- **záměrnost**
- **zpravidla opakování agrese**
- **nepoměr sil mezi agresorem a obětí**
- **agrese je cílem jednání**
- **oběť prožívá tzv. „legraci“ nepříjemně**

Pro praktické rozlišení vnějších projevů šikanování je užitečná trojdimenzionální „mapa“, podle které lze **šikanování** dělit na:

1. **přímé a nepřímé**
2. **fyzické a verbální**
3. **aktivní a pasivní.**

Kombinací těchto tří dimenzí vznikne osm druhů šikanování (viz následující tabulka). Díky této klasifikaci lze dobře odlišit různé typy šikanování, například mezi dívkami a mezi chlapci, u týrání tělesně postižených dětí v běžné škole apod.

Tab. 1 Klasifikace typů šikany

Osm druhů šikanování	Příklady projevů
Fyzické přímé aktivní	Útočníci oběť věší, škrťí, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (Fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů.)
Fyzicky pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod. (Odmítnutí splnění požadavků.)
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem, ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

(Kolář, M., 2001, str. 32)

1.2.1.1 Přímé projevy šikany

Dítě může být šikanováno i v přítomnosti pedagoga. Šikana však v takovém případě probíhá mírněji a méně nápadněji, učitel musí mít oči otevřené. Jedná se o přímé projevy šikany. Rozhodující je současný výskyt většího počtu těchto projevů, protože některé projevy samy o sobě mohou být nevinné.

K přímým projevům šikany patří například :

- vydírání, vyhrožování
- omezování svobody
- příkazy, které dítě dostává od ostatních
- úmyslné zesměšňování a ponižování před spolužáky
- bití, tělesné napadání, rvačky, kdy jeden z účastníků je zřetelně slabší
- poškozování a krádeže osobních věcí, oděvu
- neustálé kritizování dítěte, nadávky
- nucení k požívání alkoholických nápojů

1.2.1.2 Nepřímé projevy šikany

Kromě přímých projevů šikany, existují i nepřímé známky. Jsou to jevy, ze kterých můžeme poznat, že dítě je šikanováno, i když nejsme bezprostředními svědky šikanování dítěte nebo jeho ubližování.

Nepřímé projevy šikany by se daly shrnout takto :

- strach jít ráno do školy, záškoláctví
- ztráta zájmu o učení, zhoršení školního prospěchu
- o přestávkách vyhledává přítomnost učitelů
- dítě nemá kamarády, o přestávkách je často samo
- opakované „ztráty“ peněz, oblečení, případně poškozený nebo zašpiněný oděv
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány
- ztráta nálady, smutek, deprese
- když má dítě promluvit před třídou, je ustrašené, nejisté
- poruchy spánku a noční můry

Jestliže učitel pojme podezření na základě těchto nebo jiných projevů šikany, může agresory přistihnout při činu, musí být však velmi pozorný. Jinak se může pedagog o šikaně dozvědět od postiženého dítěte nebo jiných dětí ve třídě, od rodičů, kterým se oběť svěřila atd. V tom případě nezbyvá než záležitost pečlivě vyšetřit.

1.3 Četnost výskytu šikanování

Šikana se jako epidemie rozšířila do všech typů škol (na některých jako jsou např. učiliště či základní školy, má těžší „průběh“ než na gymnáziích), rozšířila se především do těch, kde se praktikují tradiční způsoby pedagogické práce s autoritativním přístupem k žákům. Většina učitelů na těchto školách se domnívá, že u nich šikana neexistuje. Je pravdou, že o drtivé většině šikanování se neví nebo to nechtějí přiznat.

1.3.1 Šikana ve světě

Trápení se šikanováním ve školách mají všude, tedy i v zahraničí. Stanovit však výskyt šikany ve školách je velmi obtížné. Učitelé se dozvídají pouze o malém procentu případů. Většina odhadů vychází spíše ze subjektivního pozorování.

Vážná je situace ohledně kázně na školách. Svědčí o tom skutečnost, podle které ve Francii mohou rodiče pojistit své dítě pro případ, že se stane obětí šikany, tedy narůstajícího násilí ve školách, a to i po vyučování.

V některých zemích, například v Norsku nebo Švédsku existuje vůči nám podstatný rozdíl. Na našich školách je přítomnost šikany mnohem vyšší, ale například srovnatelná s Velkou Británií. V Norsku se například problematice šikany věnují již více než dvě desetiletí, rozdíly jsou zejména se šikanou u děvčat. Zatímco u nás se k šikanování přiznalo 10% dívek, v Norsku to bylo třikrát méně.

Výsledky zahraničních výzkumů jsem čerpala z knihy *Bolest šikanování* od M. Koláře.

Tab. 2 Výsledky zahraničních výzkumů šikany

Země	Rok	Věk/typ školy	Autor	Počet obětí %
Norsko	1985	2. až 9.ročník – ZŠ	Olweus	8,5%
Velká Británie	1990	7 až 11 let – ZŠ	Smith and Sharp	27 %
Slovinsko	1995	2. až 8.ročník – ZŠ	Dekleva	20 %
Slovinsko	1996	1. až 3. ročník – SŠ	Pušnik	8 %

(Kolář, M., 2001, s. 20)

Pokud jde o výsledky výzkumů z USA, bylo zjištěno, že je šikanováno 2,7 milionů dětí. Dále bylo zjištěno, že asi 160 tisíc dětí denně nejde do školy kvůli strachu ze šikanování.

1.3.2 Šikana v ČR

Proběhla řada průzkumů na českých základních školách, ukázalo se, že šikana se stává běžnou součástí školního života.

Šikanou je podle výzkumů postiženo zhruba dvacet procent skupin na našich školách. Znamená to tedy, že **u nás je šikanováno na 300 tisíc dětí**. Žádný rodič si nemůže být jistý, že se jeho dítě nestane obětí šikany.

První a zatím poslední celonárodní výzkum zaměřený na výskyt šikanování proběhl v roce 2001 na **66 školách** a oslovil více než **6000 žáků na základních školách**. Celkem **41 % žáků** uvedlo, že **bylo šikanováno v prostředí školy**. Celkem **5 %** chlapců a dívek je **šikanováno několikrát týdně**, **3,5 %** dětí **jednou týdně**. Více šikanovány jsou podle svých výpovědí dívky. Z výzkumu také vyplynulo, že téměř **90 % pedagogů nedokázalo vyřešit základní diagnostickou situaci**.

„Z dotazníkového šetření občanského sdružení AISIS, které proběhlo v roce 2005 mezi žáky pátých až osmých tříd základních škol, vyplývá, že nejčastější formou šikany jsou

posměšky, pomluvy a nadávky. Každé desáté šikanované dítě si stěžuje, že jej spolužáci fackují, bijí pěstmi nebo kopou. Stejně neuvěřitelná jsou i další čísla: 21 % dětí je šikanováno denně, 25 % jednou týdně, 22 % jedenkrát za měsíc a 31% nejméně jednou ročně. Čtvrtina dětí uvádí, že jim v případě šikany pomohla učitelka nebo kamarádi. Pouze 12 % dětí byli nápomocni rodiče. Pětina dětí sdělila, že jim nikdo nepomohl.“

(*Mladá fronta dnes* [online]. 13.9.2005, [cit. 2005-10-31]. Dostupné z WWW: <<http://www.idnes.cz>>.)

Průzkumy provádí i docent Pavel Říčan na pražských školách. Zjistil, že 18 % dětí, z toho téměř pětina chlapců a 15 % dívek ve věku 11 až 12 let, bylo **obětí šikanování**. Toto vysoké číslo nezahrnuje jen šikanu ve smyslu tělesného napadání, ale psychického násilí mezi dětmi, například slovní ponižování, neustálé posmívání se před ostatními dětmi.

Toto byly výsledky průzkumů, které většinou probíhají dotazníkovou metodou.

Nyní bych se chtěla věnovat statistikám, které uvádí například policejní statistika a statistika Linky bezpečí.

1.3.2.1 Policejní statistika

Tab. 3 Policejní statistika (Policejní prezidium)

Kriminalita páchaná na dětech do 16 let v ČR	1997	1998	1999	2000
Úmyslné ublížení na zdraví	432	457	511	418
Týrání §	141	122	133	137
Vydírání – šikana, nátlak	569	603	709	471

(*Jak to vidím já* [online]. [cit. 2005-11-05]. Dostupné z WWW: <http://mvr.cz/soutez/zpravy/skoly_8/.html>.)

Tato čísla odpovídají případům, které vyšetřovala policie. V realitě je tento počet samozřejmě vyšší. Šikanování mají z agresorů panický strach. Bohužel v současné době je málo škol, které jsou připravené na šikanu reagovat a řešit ji.

1.3.2.2 Statistika Linky bezpečí

Tab. 4 Statistika Linky bezpečí

Na Linku bezpečí denně telefonuje 2 000 dospělých a dětí,		
z toho se	25 % týká problémů v rodině	
	5 % se týká týrání a zneužívání	
	2 % se týkají šikany	z toho 1 % je šikanování ve škole.

V roce 2000	372 případy šikany.	
1995 - 2000	4 612 případů šikany:	63 % ve škole, 37 % mimo školu
		59,2 % telefonují chlapci
		36,1 % telefonují dívky
		4,7 % není určeno

(*Jak to vidím já* [online]. [cit. 2005-11-05]. Dostupné z WWW: <http://mvr.cz/soutez/zpravy/skoly_8/.html>.)

Z výsledků statistiky vyplývá, že na Linku bezpečí se obrací dost dětí, které mají problémy se šikanou. Proto by pedagogové neměli zapomínat podávat dětem o Lince důvěry informace a kontakty.

1.4 Co vede k šikanování

1.4.1 Zrod a vývoj šikanování

Důležitou roli při vzniku šikanování hrají **osobnostní rysy obětí i agresorů**, nejrůznější **podmínky** týkající se **okolního prostředí**, ve kterém se škola nachází nebo přímo prostředí uvnitř školy (klíma školy, složení žáků). Vliv na vznik šikany mají tedy nejen osobnostní rysy šikanujícího a jeho oběti, ale i lhostejnost okolí a sociální atmosféra, nevhodné klíma sociální skupiny, absence výchovného vedení a právního postihu.

Šikana, jak jsem se již zmínila, se vyskytuje v nejrůznějších typech kolektivů – na vojně, ve škole, ve výchovných zařízeních... Tyto zařízení mají společného to, že jsou to jakési uzavřené celky, ze kterých není úniku - povinná školní docházka atd., to může napomáhat vzniku šikany. Do skupiny tzv. příčin šikanování řadíme i výroky, činy osob, které i když třeba nechtěně, mohou vést ke vzniku šikany. I učitel, i když nechtěně, může zavdat podnět k šikaně. Stačí jen, aby se necitlivě choval vůči konkrétnímu žákovi, například, že ho zesměšňuje před celou třídou nebo neřeší zjevnou šikanu, a tak si jeho chování žáci vyloží jako její schvalování. K tomuto se váže jeden příklad, který uvádí Stanislav Bendl ve své knize Prevence a řešení šikany ve škole. Příběh byl velice dlouhý, tak jsem jej upravila a zkrátila.

Do šesté třídy základní školy nastoupil vozičkář. Když chodil do osmičky, svěřil se doma rodičům, že ve škole někoho udrží (měl velkou sílu v rukou), protože ho spolužáci šikanují. Vyděšení rodiče informovali o tom školu. Velký díl viny na této události měla jedna učitelka, která dávala najevo, že chlapce ve své třídě nechce, protože jí přidělová spoustu práce a všechny ve třídě zdržuje. Toto chování se přeneslo na žáky v tom smyslu, že se mu posmívali, píchali ho špendlíky do zad, říkali mu, že je zrůda a podobně. Chlapec byl nakonec přeřazen do jiné třídy a tam se se šikanou již nesetkal.

Záleží samozřejmě i na **výchově rodičů**. Někteří rodiče vychovávají své dítě tak, že mu vštěpují názor, že se v životě uplatní pouze jedinci silnější a s ostrými lokty. Slušnost považují za slabost, fyzickou sílu a hrubost za nutné atributy ke spokojenému životu.

Tímto způsobem výchovy podporují u svých dětí prosazování osobních zájmu na úkor ostatních. Když se tito rodiče dozví, že se jejich dítě dopouští šikany, omlouvají

ho, že se alespoň v životě neztratí a že život se stejně s nikým nemazlí. Podobný přístup ve výchově se může stát spouštěcím mechanismem šikany. Příčin šikany může být celá řada, řadí se k nim i **sklon k agresivnímu jednání**, často podporovaný vznětlivostí a nevhodným způsobem výchovy v rodině. Samotnou skupinou „příčin“ šikany tvoří prostředí, ve kterém dnešní děti žijí, obecný pokles autority učitelů a rodičů.

K nejčastějším příčinám šikany se řadí **snaha vypadat muzně, touha po moci, přání ovládat druhého člověka**, když ovládáme jiné lidi, pomáhá nám to splnit jiná přání a uspokojit jiné potřeby, dále je to **motiv krutosti**. Člověku někdy působí potěšení, když vidí druhého trpět. Určitou roli při šikaně hraje také **zvědavost a frajeřina**. Se zvědavostí souvisí i nuda a s ní spojená touha po senzaci, touha prostě se pobavit.

Patří k nim například i touha **upoutat pozornost** (dítě chce být středem zájmu třídy, dělá všechno pro to, aby získalo obdiv a přízeň spolužáků). Impulsem k šikaně může být i **zářlivost na přízeň učitelů**, kterou třeba věnují jinému dítěti. A v neposlední řadě se agresorem stává žák, který byl objektem šikanování. Aby předešel svému týrání, začne pro jistotu v nové škole šikanovat sám.

Jak jsem již zmínila, osobnostní rysy agresorů a obětí šikany, ale i členů skupiny, kde se šikanuje, jsou pro vznik a vývoj tohoto jevu velmi důležité. Svůj nemalý význam zde má i osobnost pedagoga.

Právě pedagog je klíčovou postavou, která může sehrát velmi významnou roli při utváření kolektivu třídy. Může posilovat jeho imunitu vůči šikaně a podílet se na vytváření zdravých vztahů a snažit se je udržet.

Má-li učitel problémy sám se sebou, je egocentrický, staví své zájmy nad potřeby dětí, pak si těžko všimne, že je někdo šikanovaný, natož, aby mu byl schopen pomoci.

1.4.1.1 Pět stupňů šikanování

Michal Kolář je autorem následujícího schématu, jedná se o **pět stadií onemocnění**. Je to vývoj šikanování od počátečního stadia až po rozvinuté.

Stadia šikanování :

První stadium: zrod ostrakismu

Šikanování se může objevit téměř v každé skupině, stačí k tomu běžné a nenápadné podmínky. Kázeň v takové skupině bývá docela dobrá, agresori nejsou žádní nemocní sadisté, ale obyčejné děti. Jde o **mírné**, převážně **psychické formy násilí**, zaměřené na "neoblíbence, obětního beránka". Jedná se o děti, které se nacházejí na tzv. sociometrickém chvostu. Ostatní ho odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus, zárodečný stupeň šikanování může přerůst do dalšího stadia. V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako „ventil“. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, může to být před písímkou, po konfliktu s učitelem, ale také paradoxně v situacích, kdy o nic nejde – na horách, na brigádách, ve škole v přírodě nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. **Manipulace se přitvrzuje** a agresori přitvrzují "zábavu" na úkor nejzranitelnějšího spolužáka. Zvláště nebezpečné jsou situace, kdy se v jedné třídě sejde několik výrazně agresivních dětí, které používají od samého počátku násilí pro uspokojování svých potřeb. Zažijí to, jak chutná moc, když bijí někoho slabšího a ustrašeného a jejich agresivní chování se začíná opakovat.

Další vývoj záleží na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. Pokud ve skupině panují kamarádké vztahy a pozitivní morální hodnoty, potom pokusy o šikanování neuspějí. Pokud je však tato skupina ponechána sama sobě, automaticky převáží lidská strategie skrýt vlastní strach a využít vztahu druhého.

Pokud je imunita skupiny nějakým způsobem oslabena, například panováním převážně lhostejných vztahů, atmosférou rivality a nepřátelství, potom je skoro jisté, že násilí v nějaké formě zakoření. Může dále růst do pokročilých stupňů skupinové destrukce.

Třetí stadium: klíčový moment - vytvoření jádra

Toto stadium považuje Michal Kolář za klíčový moment, kdy se rozhoduje, zda se počáteční stadium šikany přehoupne do stadia pokročilého. Vytváří se skupina agresorů, tzv. „**úderné jádro**“. Tito šířitelé „viru“ začnou **spolupracovat** systematicky,

nikoliv již pouze náhodně a šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už „osvědčeným“ objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou „slabí“, neoblíbení.

Ve skupině existují podskupiny, které podle svého charakteru bojují různým způsobem o vliv. Postup agresorů za mocí by mohlo ovlivnit jen vytvoření silné pozitivní podskupiny, která by byla podskupině agresorů rovnocenným partnerem ve vlivu a popularitě svých členů.

Podle Kolářových zkušeností je však výskyt silných podskupin slušných žáků poměrně řídký. Mají nevýhodnou pozici vůči agresorům, kteří nerespektují pravidla.

Čtvrté stadium: většina přijímá normy agresorů

V tomto stadiu pokročilé šikany jsou **normy agresorů přijaty většinou** a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává tlak novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Následkem toho dochází ve skupině k šokující přeměně, u členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, druhého já, které je zcela poplatné normám vůdců. I mírní a ukáznění žáci se začínají chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: totalita neboli dokonalá šikana

V pátém stadiu jsou normy agresorů přijaty nebo aspoň respektovány téměř všemi členy skupiny. Nastává plné nastolení ideologie šikanování, tzv. **stadia vykořisťování**. Šikanování se stává skupinovým programem. Žáci jsou rozděleni na "otrokáře" a "otroky", kdy agresori sami sebe označují za nadlidi, krále atd. a své oběti za podlidi, poddané atd. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Otrokáři využívají na otrocích všechno, co je využitelné, od peněz po školní znalosti. Největším důkazem moci nad těmito otroky je to, že jim otrokáři mohou způsobit bolest, znásilňovat je všemi způsoby, a oni nejsou schopni se bránit.

Postupem času dochází ke zdokonalování a narůstání násilí. V malé skupině vítězí zlo, nápadně podobné fašismu.

Ti, co byli dříve neutrální či mírně nesouhlasili, stále se aktivněji připojují k týrání nebo samostatně začínají šikanování realizovat. Brutální násilí je považováno za něco normálního. Zbytky lidskosti byly vytěsněny, není zde místo pro soucit s utrpením a zcela vymizel pocit viny.

1.4.1.1.1 Proč je důležité znát vývojová stadia šikanování

Předpokladem úspěšného léčení šikany je **porozumění mechanismu přeměny zdravé skupiny na nemocnou**. Jednotlivá stadia šikanování vyžadují odlišné způsoby léčby. Podle stupně šikany volíme diagnostické metody a odpovídající terapeutické metody.

Existují rozdíly ve vyšetřování a v první pomoci v případě počátečního a pokročilého onemocnění skupiny. Jako počáteční stadium je označováno první až třetí stadium a jako pokročilé, čtvrté a páté. Celková léčba skupiny má svoje specifika pro každé stadium. Když nebudeme respektovat zvláštnosti jednotlivých stadií, naše snaha se mine účinkem a můžeme nadělat ještě více škody než užitku. Týká se to nejen šikanování, ale i dalších sociálně patologických jevů.

1.5 Kdo je šikanování předurčen

V souvislosti se šikanováním označujeme hlavní protagonisty jako agresory a oběti, šikanující a šikanované nebo útočníky a napadené. Někteří autoři považují členění na oběť a agresor za zjednodušení, v rámci těchto dvou kategorií existuje i řada podskupin.

1. **Pasivní oběti** : jsou to bojácné, uzavřené děti, které jsou fyzicky slabé a těžko si hledají přátele. Nemají dostatek sebedůvěry a sil, aby se dokázaly samy bránit.
2. **Provokující oběti** : schválně provokují, podněcují negativní reakce ostatních. Posmívají se a pošklebují jiným, ale pokud jim to oplatí stejnou mincí, hned si stěžují.
3. **Účelové oběti** : děti na sebe berou roli oběti, aby získaly uznání a popularitu. Hrají si na „třídního šaška“ nebo se připojují k výtržnickému chování, aby byly lépe přijaty skupinou.
4. **Falešné oběti** : jsou to děti, které si přehnaně stěžují na ostatní. Obvykle se jejich chování týká upoutání pozornosti.

5. **Útočníci – oběti** : některé děti se mohou stát v některých situacích i oběťmi, v jiných zase naopak agresory.
6. **Útočníci** : děti, které pronásledují druhé bez zjevného důvodu. Většinou tyto děti převyšují mnohé své vrstevníky svou energií, fyzickou silou a sebedůvěrou.
7. **Úzkostní útočníci** : jedná se o děti s nejnižší sebedůvěrou, obvykle mají rodinné problémy nebo problémy s učením. Šikanováním se snaží kompenzovat nízké sebevědomí.

(Bendl, S., 2003, s. 42)

1.5.1 Profil agresora

O vlastnostech šikanujících dětí se dozvídáme z řady výzkumů nebo pedagogických zkušeností. Agresoři jsou většinou **nadprůměrně tělesně zdatní** jedinci, silní a obratní a vyznávají **kladný vťah k projevům agrese**. Pro agresora je typická touha dominovat, ovládat druhé a bezohledně se prosazovat. Mají **sníženou schopnost vcítit se do pocitů druhého**, mají pocit, že to všechno je zábava. Strach v očích obětí je pro ně vzrušující. Je to slast, kterou potřebují opakovat a postupně i zvyšovat. Agresor může mít vysoké sebevědomí nebo naopak může být vnitřně nejistý.

Šikanující děti jsou obvykle posuzovány jako děti s nižším IQ a poruchami čtení. Není to však pravidlem, jsou známé i případy rozumově velmi zdatných dětí.

Agresorem se většinou stává **disharmonická osoba**. Agresoři mohou pocházet z rodin, kde se buď otec, matka nebo oba společně dopouštějí fyzického nebo citového násilí. Může se jednat o tělesné násilí ve vztahu přímo k dítěti, nebo ve vztahu k manželům navzájem. Převládají zde tresty, a to zejména tělesné, které mohou přerůst v týrání. Proto rodiče agresorů bývají tolerantnější k agresivnímu chování. Tím se dítě učí, podle metody příkladu, že násilí a agrese jsou vhodnými prostředky, aby člověk dosáhl svého.

Agresorovo svědomí není dostatečně vyvinuté, nemají žádné vědomé pocity viny, netrápí se skutečností, že někomu ublížili. Zasloužený trest vnímají jako křivdu. Těmto jedincům chybí náhled na nemorálnost jejich jednání.

I ti, na první pohled suverénní lidé, mají často ve skrytu duše strach, který se snaží skrýt za hrubým a násilným chováním.

„Za maskou síly, přehnaným vychloubáním, za uniformami, oholenými lebkami a vysokými botami, za zbraněmi a agresivními výkřiky se obvykle skrývá slabost a bezmocnost.“

(Bendl, S., 2003, s. 44)

Michal Kolář zaznamenává výskyt tří typů agresorů-iniciátorů šikanování.

První typ

Hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energickým přetlakem, kázeňskými problémy, s narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchající trestnou činností.

V rodině se často vyskytuje agrese a brutalita. Vypadá to, jako by agresoři násilí vraceli nebo ho napodobovali.

Tento agresor šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně. Vyžaduje absolutní poslušnost a používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Druhý typ

Slušný, kultivovaný, sevřený, zvýšeně úzkostlivý, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Pro rodinnou výchovu je typické časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

Jeho násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše skrytě, bez přítomnosti svědků.

Třetí typ

„Srandista“, **optimistický, dobrodružný**, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

V rodině nejsou zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot.

(Kolář, M., 2001, s. 86)

1.5.2 Profil oběti

Obětí šikany se může stát prakticky **kdokoliv**. Šikana hrozí např. dítěti, které přijde jako nové do sehraného kolektivu. Hrozí to zejména ve společnostech a v prostředí, kde vládne vysoká tolerance k násilným formám chování.

Oběti jsou oproti agresorovi vždy různě znevýhodněné, například fyzicky, mají **menší fyzickou sílu** nebo jsou **menšího věku** a jsou neobratné nebo se sníženým intelektem. Není ani vzácností, že se dítě stane předmětem nepřátelské skupiny pro nějakou svou přednost. Typickým příkladem může být **nadprůměrná inteligence**. Největší nevoli vyvolává zejména otevřené odmítání násilí.

Častěji se však děti stávají terčem šikany pro nějaký handicap. Velkou roli hraje **viditelná odlišnost dítěte**, nápadnosti v jeho zjevu, jako jsou zrzavé vlasy, obezita, koktání apod. nebo v jeho projevech, což si agresori berou jako záminku k šikaně. Pohrdání skupiny vedoucí k šikaně může postihnout i dítě ze sociálně slabé rodiny. Děti se nemohou oblékat „podle módy“, ani nemají přiměřené kapesné. Důležitým faktorem je v šikaně rasová odlišnost, především barva pleti.

Šikanované děti jsou v kolektivu méně oblíbené. Obětí se snadno stává outsider třídy, dítě osamělé, bez kamarádů, neschopné se přidružovat, dítě s protivným chováním atd.

Část obětí má rodiče s velmi úzkostnou a přehnaně pečující povahou, jedná se hlavně o úzkostlivě pečující matky, které neustále žijí v obavách, aby se dítěti něco nepříhodovalo.

Zvláštní skupinu tvoří oběti, které jsou současně agresory, jsou také nazývány jako „**agresivní oběti**“. Zúčastňují se, zvláště ve skupině, šikanování jiných dětí. U těchto šikanujících obětí je čtyřikrát pravděpodobnější než u ostatních skupin, že trpí nedostatkem pozitivních představ o sobě a pocitem nejistoty ve škole. Je však i pravděpodobnější, že po aktu šikanování, budou litovat, že týrali druhé.

1.6 Následky šikany

Šikanování je těžkou **poruchou vztahů ve skupině**, která má systémový charakter a zasahuje celou skupinu. Šikanování je tedy nebezpečné jak pro oběti, ale i agresory, další členy skupiny a v neposlední řadě i celou skupinu. Šikana zcela paralyzuje výchovnou funkci skupiny a proměňuje její působení v destruktivní. Šikana může zasáhnout kohokoliv, například rodinu oběti, která je zasažena jak tragédií dítěte, tak i dalšími okolnostmi, třeba „očerňováním“ oběti.

1.6.1 Následky na skupině

Jak již bylo řečeno, šikanování způsobuje škody všem členům skupiny. Tato nákaza se nezadržitelně šíří a nakonec může zachvátit i nešikanované a nešikanující spolužáky, kteří mohou začít násilné chování vůči oběti schvalovat a mohou se stát aktivními účastníky šikanování.

Hlavní **destruktivní účinky** jsou čtyři:

- **Poškození psychického a fyzického zdraví obětí**

Šikanování způsobuje obětem nepředstavitelné psychické a fyzické utrpení. Poškozuje, někdy i trvale, psychické a tělesné zdraví. V některých případech může být ohrožen i život oběti.

- **Fixování antisociálních postojů u agresorů**

Pokud je agresor ponechaný svému osudu, nikdo mu nedá najevo co smí a nesmí dělat, začínají se u něho upevňovat antisociální postoje a celková připravenost pro trestnou činnost.

- **Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny**

Žáci, kteří se aktivně neúčastní šikanování, ale jsou jeho svědky, ztrácejí iluze o společnosti, která by člověku měla zajistit ochranu. Mají pocit, že se s tím nic nedá dělat a autority nejsou schopny zajistit bezpečnost pro slabé jedince.

- **Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku**

Pedagog se snaží o výchovný a výukový růst skupiny, šikanování je však velikou překážkou. Výukový efekt ve skupině, kde dochází k šikaně, je minimální.

1.6.2 Následky šikanování u obětí

Šikana je velmi nebezpečná, závažnost poškození závisí také na tom, zda je oběť šikanována dlouhodobě či krátkodobě. Někdy šikana dítěte probíhá i několik měsíců až let. Jedinec si nese následky na tělesném a duševním zdraví někdy i po celý svůj život.

U obětí pokročilejších stadií šikanování jsou následky velmi závažné a mají celoživotní charakter. V důsledku toho si oběti mohou sáhnout i na život, pokusí se o sebevraždu.

Při dlouhodobějším šikanování dochází u obětí k **panickému strachu o svůj život**, strach ze zabití. Dítě, které je neustále zesměšňováno, uráženo a ponižováno, které ostatní bijí, kopou atd., žije neustále ve strachu z ohrožení, co dalšího přijde. Tento pocit může přerůst do **trvalé úzkosti a deprese**, která může mít za následek poruchy spánku, noční můry, bolesti hlavy a zvracení. Některé oběti se musí i dlouhodobě léčit. V jiných případech není oběť například schopná pokračovat ve studiu ani při přeřazení na jinou školu. Oběti se většinou tělesná zranění zotaví, ale duševní a psychické poranění je velmi hluboké.

Potíže, které se u obětí objevují, lze zařadit do kategorie posttraumatické stresové poruchy, která je mezinárodně uznávanou psychiatrickou diagnózou. Posttraumatická stresová porucha je vážné, někdy přechodné, jindy celoživotní onemocnění, které vzniká v důsledku těžké, význačně stresující, někdy jednorázové, jindy spíše dlouhodobé, opakované stresující události, například těžké šikany, teroristického přepadu, přírodní katastrofy nebo účasti v bojových operacích.

U dětí se tento stav může projevit zmateným a neklidným chováním.

(Bendl, S., 2003, s. 36)

Existují **hlavní příznaky posttraumatické stresové poruchy** :

- vynořují se opakované stresující vzpomínky na události
- traumatizující událost se objevuje opakovaně v nočních můrách
- zraňující událost se vrací v jednání a pocitech. Dospělí i děti mají pocit, že událost znovu prožívají, mají halucinace i iluze.
- postižený jedinec prožije intenzivní stres, pokud se setká s podněty, které zraňující událost připomínají nebo jsou jejím symbolem

Oběti se vyhýbají podnětům, které se nějak k události vztahují a cítí se otupěle, což před událostí nepocítovali. Tento stav se projevuje následujícími příznaky:

- oběti vyvíjejí úsilí, aby se vyhnuli myšlenkám a rozhovorům, které s událostí souvisejí
- mají pocit odcizení od druhých lidí
- zúžený rozsah citového života
- výrazně klesá zájem a účast na významnějších činnostech
- nejsou schopni vyvolat si v paměti důležité okolnosti svého duševního poranění

O posttraumatickou stresovou poruchu jde v případě, že klíčové příznaky trvají déle než 4 týdny, jsou příčinou klinicky významných obtíží, nebo poškozují osobnost v sociálních vztazích, v zaměstnání atd.

I u obětí počátečních stadií šikanování jsou následky velmi vážné, způsobují těžkou psychickou deprivaci. Žáci se ve škole necítí dobře, jejich vztah ke škole je negativní.

Pro dokreslení toho, co oběť prožívá, předkládám zpověď kluka z osmé třídy.

Zpověď oběti počátečního stadia šikanování

- nadávaj mi
- dělaj mi naschvály
- maj na mě poznámky když přídu po nemoci
- rejpať do mě
- když se učitel rozhoduje koho vyzkoušet tak mu poraděj mě
- když nejsem ve škole říkaj učitelům co není pravda
- když něco provedou snažej se to svalit na mě
- když se učitel zeptá jestli má někdo tahák, hned se všichni ozvou že mám já
- vo hodině když je písemka tak z ničeho nic se ozve abych neopisoval

- z ničeho nic na mě přistane houba a pak když je obtisk na zdi tak to hoděj na mě
- všichni maj strašnou radost když dostanu špatnou známku
- když jsem služba, tak všichni schválně udělaj ve třídě nepořádek
- nepouští mě mezi sebe, když si povídají
- když si řeknu o sešit tak řeknou že ho nemaj dopsanej a ho pučej někomu jinýmu
- ve frontě na oběd mě předbíhají
- povyšujou se nade mnou
- plivnou na židli a na všechny ostatní abych si nemohl najít jinou
- někdy mi tašku zamknou do skříně říkaj že od ní nemaj klíč

(Kolář, M., 2001, s. 102)

Je hrozné, co vše si musí oběť prožít, od nadávek po ponižování před celou třídou. Dochází zde k narušování osobnostního vývoje oběti a později i k vyčerpání nervové soustavy. Málokdy se stane, aby se takto vystrašená a vyčerpaná oběť postavila na odpor.

1.6.3 Následky šikanování u agresora

Každý si asi řekne, jaké následky si odnese agresor? Nejspíše žádné, pouze nějaký malý trest, ale zcela tomu tak není. Agresoři se často stávají členy skupin, které mají v dospělosti více konfliktů se zákonem než ostatní. Pokud pedagog nebo jiný odborník dokáže jejich agresivní chování zastavit, sníží se tím riziko spojené s jejich kriminalizací v dospělosti.

Agresorům musí být vysvětleno, že to, co dělají, není správné, zeptat se jich na důvody, proč to dělali, rozebrat to s nimi. Agresor se musí nad svým chováním zamyslet a litovat toho, co udělal. Nemůžeme ho nechat při tom, že to, co dělá, je správné a nebude za to „potrestán“. Nejde o to agresora ztrestat, ale dát mu najevo, že to, co dělá, je protizákonné a nelidské, jinak agresor bude ve svém násilném chování pokračovat dál a zafixuje si tuto zkušenost, antisociální postoje. Zafixování této zkušenosti nehrozí jen jemu, ale i oběti a ostatním dětem (přihlízejícím).

Ostatní účastníci, ať už přihlížející, sami aktéři nebo kdokoliv, kdo o šikanování věděl, by měl dát jasně najevo svůj nesouhlas s agresorovým špatným a násilným chováním!

1.7 Jak odhalit a řešit šikanování

Zvládnutí šikany mezi dětmi je velice náročný úkol a vyžaduje praktické i teoretické znalosti. Ale vědomosti nejsou v tomto případě všechno. Měli bychom rozumně uvažovat, ale stejně tak je důležitá i emoční stránka.

Abychom mohli šikaně úspěšně čelit, je třeba vytvořit vhodné podmínky (režimové, personální), respektovat určité zásady (již zmíněné oddělené vyšetřování agresorů a obětí) a používat metody s ohledem na konkrétní situaci.

Základním předpokladem zdárného boje proti šikaně je **připuštění si** možnosti **jejího vzniku a existence na škole**, dále je to odvaha obětí a ochota okolí oznamovat na příslušná místa jednotlivé případy, pedagogové by měli pečlivě zaznamenávat všechny případy šikanování. Významná je také odborná způsobilost

1.7.1 Šikana a učitelé

Prvním krokem je, aby si pedagogové připustili, že existuje možnost přítomnosti šikany ve škole. Tvrdí-li vedení školy, že u nich se nic takového neděje, neznamená to, že to tak ve skutečnosti je. Může to znamenat, že se s tímto problémem nic nedělá. Řešení šikany je dlouhodobý proces a všechny jeho kroky je nutné dobře promyslet nebo ještě lépe - konzultovat s odborníkem.

Pedagog se musí připravit na to, že se stane laickým psychoterapeutem a vyšetřovatelem. Navíc bude muset poskytnout oběti ochranu a emoční podporu. Dále se musí připravit na to, že se bude citově a časově angažovat.

Položme si otázku : **V jakém případě bychom měli začít s vyšetřováním, co můžeme považovat za dostatečné důvody?**

O šikaně se může pedagog dozvědět buď přímo od oběti, ale ta má většinou strach a bojí se dalšího násilí a raději nic neprozradí. Podnětem k vyšetřování šikany může být řada signálů nebo projevů, kterých bychom si měli všimnout, jsou to přímé a nepřímé projevy. (viz 1.3.1.)

V praxi se ukazuje, že se s vyšetřováním začíná na základě **nahodilého alarmu**. Ten bývá nejčastěji způsoben telefonickou nebo osobní informací od rodičů, kteří mají podezření na šikanování jejich dítěte a žádají vyšetření jeho týrání.

Velká část případů se projevuje zcela náhodně, například když pedagog vejde do třídy a přistihne chlapce jak ubližují spolužákovi, mlátí ho nebo na něj křičí.

Existují samozřejmě i případy, kdy kamarád nebo přihlízející spolužák tajně navštíví pedagoga a řekne mu, co se v jeho nepřítomnosti děje nebo napíše anonymní dopis a strčí ho pod dveře kabinetu.

V takových případech je třeba začít jednat, ale ne bezhlavě, ale rozmyslet si postup a začít vyšetřovat.

Nejprve však učitel musí odhadnout v jakém stadiu se šikana nachází, zda v počátečním nebo v pokročilém stadiu a podle toho by měl jednat.

Pokročilá stadia by měli vyšetřovat pouze specialisté na tuto problematiku. Pedagog by měl zajistit ochranu oběti a dále se obrátit na odborníka. Samotný učitel by měl zasahovat v případech počáteční šikany, kdy většina dětí není na straně agresorů, nepřijaly ještě jejich postoje, hodnoty a normy.

Pedagog by měl umět posoudit, zda se opravdu jedná o šikanování nebo je to jen „hra“. Musí být přítomny znaky jako je samoučelnost agrese, nepoměr sil a když jde o opakovaný jev. Znaky a signály by měl pedagog vyhledávat a nečekat na to, až se samy objeví. Může tak učinit například pomocí anonymních dotazníků.

1.7.1.1 Charakteristické projevy pro pokročilé a počáteční stadium šikanování

Různá stadia jsou charakterizována rozdílnými projevy chování, spolupráce, vztahů a celkové atmosféry ve skupině. Vše je přehledně uvedeno v tabulce.

Tab. 5 : Charakteristické projevy v počátečním a pokročilém stadiu šikanování

	Počáteční stadium	Pokročilé stadium
Jak se oběti chovají a jak odpovídají?	Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost, nechtějí prozradit, kdo jim ublížil. Někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem.
Jak svědkové spolupracují?	Vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat, tvrdí, že nic neviděli a neslyšeli. Občas přiznávají, že nesmějí nic říct, protože by měli peklo. Případné výpovědi působí podezřele.
Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?	Násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají.
Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?	Projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silných slabým.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama.
Jak se členové skupiny vztahují k trpící nebo zraněné oběti?	Agresoři nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně, jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, chválí a brání agresory, případně pro ně hledají polehčující okolnosti.
Jaká je atmosféra ve skupině?	Malá soudržnost, nespolečenská, omezená, „pokulhávající“ svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však ještě živá.	Těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody. „Špatně se tu dýchá.“

Podle tabulky zjistíme, jaké je chování, atmosféra a vztahy ve skupině. Neméně důležitá je i **závažnost a četnost agresivních projevů**. Když agresori oběť škrtní nebo ji kopou atd., jedná se většinou o pokročilé stadium, protože dříve probíhala určitá „příprava“ mírnějšími formami agrese.

Dalším ukazatelem může být **doba, po kterou šikanování probíhalo**. Pokud šikanování trvá déle než tři měsíce, jedná se o pokročilé stadium.

Dalším vodítkem může být počet obětí a agresorů. Pokud je jich více, jedná se většinou o pokročilé stadium, může se jednat až o páté stadium šikanování, a to v takovém případě, pokud došlo k nastolení totalitní ideologie, tzv. stadia vykořisťování.

1.7.1.2 Strategie vyšetřování

Vyšetření šikany bývá velice obtížné. Jak si při tom učitel počíná má dokonce mimořádný výchovný význam, ať už v kladném nebo záporném smyslu slova. Při vyšetřování obětí a svědků, ale i agresorů, se musí postupovat tak, aby si ostatní nemohli vyhodnotit, co kdo řekl. Nejdůležitější je ochránit informátory, tedy svědky a oběti. Michal Kolář hovoří o dvou typech vyšetřování šikany.

První typ strategie vyšetřování může použít každý pedagog v rámci tradiční pedagogické odbornosti. Je nazýván „**strategií první pomoci**“. Jedná se o **strategii vnější**, což znamená zmapování symptomů, vnějšího obrazu – jevové stránky a **strategii lokální**, což je dílčí specifické šetření a vyšetřování vybraných žáků.

Druhý typ je strategií **vnitřní**, strategie postižení vnitřního vývoje a strategií **globální** – speciální sociometrické šetření celé skupiny, vyšetřování všech žáků. Tato strategie se používá pro vyšetřování pokročilých šikan, které vyžadují odborné a psychologické postupy, proto by se do nich neměli pouštět sami učitelé.

Pro účinnou a razantní první pomoc dostupnou učitelům (zejména v případě počáteční šikany) je nejvhodnější lokální a vnější strategie. Je univerzální, lze ji použít pro děti i dospělé, i pro různé typy škol, ve všech případech první pomoci. Obsahuje

schéma strategických kroků, které je třeba dodržovat. Pořadí je stálé, kromě čtvrtého kroku zaměřeného na zajištění ochrany oběti, lze ho podle potřeby měnit. Když je oběť v bezprostředním ohrožení, je nutné ji bezodkladně ochránit.

Vlastní strategie vyšetřování, která zahrnuje pět kroků:

- 1. Rozhovor s informátory a oběťmi**
- 2. Nalezení vhodných svědků**
- 3. Individuální případně konfrontační rozhovory se svědky
(Nekonfrontovat oběť a agresora a svědky s agresory)**
- 4. Zajistit ochranu obětem**
- 5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi**

Cílem vyšetřování je tedy **získat odpovědi na otázky**: Kdo je obětí, případně kolik je obětí? Kdo je agresorem nebo kolik je agresorů? Kdo je iniciátorem? Kdo je aktivním účastníkem? Co kdy, kde a jak konkrétního dělali agresori obětem? K jakým závažným násilným a manipulativním projevům došlo? Jak dlouho šikanování trvá?

Taktika vyšetřování je na rozdíl od strategie pružná a alternativní. Závisí na odhadu vnitřního vývoje šikany, na věku dětí a na dalších okolnostech. Zatímco u pokročilé šikany je taktika psychologicky tvrdá a odborně složitá, u počáteční je odborně méně náročná.

Taktika vyšetřování má čtyři části:

- 1. „Zahřívací předkolo“**
- 2. Monolog**
- 3. Dialog**
- 4. Konfrontace**

V "**zahřívacím předkole**" je třeba navodit určitou atmosféru. Ta se mění podle toho, zda mluvíme s obětí a se svědkem nebo při hovoru s agresorem. Zatímco v prvním případě se snažíme vzbudit pocit bezpečí. Je nutné, abychom žáky, kteří mají strach ujistili, že jejich spolupráce nebude nikdy prozrazena. Agresora naopak znejistíme, je třeba navodit moment překvapení a šoku a pracovat s citovým napětím. Velmi účinné

je, když je agresor zaskočen tím, že mu vyprávíme detailní popis jeho počínání a jeho roli při šikanování. Musíme však dbát na to, abychom neprozradili zdroj informací.

"Monolog" se používá v případě, pokud chceme žáka lépe poznat nebo při důkladnějším vyšetřování, je užitečné zařazení monologu. Jde o to, že svědek nebo obviněný agresor souvisle vypovídá o tom, co se ve třídě stalo.

"Dialog" není dialogem v pravém slova smyslu, jde v něm o kladení otázek vyšetřovanému žákovi a o jeho odpovědi. Po celou dobu je třeba udržovat citové napětí. Nejběžnější variantou je tzv. přitlačení ke zdi. Agresorovi jsou nabídnuty nějaké polehčující okolnosti, když se přizná, zároveň je ubezpečen, že v případě dalšího šikanování bude nekompromisně potrestán. Při rozhovoru s agresorem je důležité, na co se ptáme a jakým způsobem. Významnou roli hraje neverbální komunikace, například jak se na agresora díváme (dlouhý chladný pohled znejistí), v jaké jsme od něj vzdálenosti (příliš velká vzdálenost i přílišná blízkost zneklidňují), zda on sedí a my stojíme (pocit převahy). I kladenými otázkami agresora znejistíme, hledáme v jeho slovech rozpory, chytáme se přeřeknutí atd.

Konfrontace není nutná v každém případě, jen pokud je vyšetřování zvláště obtížné. Někdy se dělá buď mezi svědky, aby se ujasnily rozpory ve výpovědích nebo mezi agresory. Konfrontací agresorů (posadíme je tváří v tvář) sledujeme rozpor mezi slovy a gesty. Je třeba zdůraznit, že neverbální komunikace je mnohem pravdivější než komunikace verbální.

Vyšetřování šikany je velmi citlivou záležitostí. Učitel by neměl podlehnout pocitu, že je "poslední spravedlivý", ani tomu, že se "zase tak moc nestalo". Na cestu za nápravou by měl být "vybaven" láskou k dětem, schopností empatie, soucitem a etickými normami.

P. Řičan nabízí čtyři hlavní zásady správného postupu, kterými jsou:

- 1. Chránit zdroj informací, neprozradit ho.**
- 2. Prozradit co nejméně o tom, co je a co mu není dosud známo, nebo co nemůžeme dokázat.**
- 3. Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.**
- 4. Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.**

(Řičan, P., 1995, s. 51)

Učitel především promluví s tím, kdo ho o šikaně informoval, nejdřív ho nechá vyprávět vlastními slovy. Pak se ho vyptá na všechny podrobnosti a okolnosti. Zváží, zda jsou informace věrohodné. Následuje rozhovor s agresory. Dále vyslechne individuálně i děti, které šikaně přihlížely nebo o ní věděly.

Každý vážnější případ šikany oznámí třídní učitel řediteli školy. Je třeba, aby se za každou cenu snažil uchránit oběť před dalším hrubým násilím. U méně závažných případů někdy postačí domluva agresorovi, který si při této domluvě uvědomí, že jeho chování překročilo rámec přípustné meze. V úvahu připadá i projednání toho, co se stalo, se sezvanými rodiči všech žáků třídy, v níž došlo k šikaně. Hlavním cílem je zapůsobit skrze rodiče na děti tak, aby nepřipustily pokračování šikany.

Tab. 6 : Jak postupovat při vyšetřování šikany v případě oběti a agresora

V PŘÍPADĚ OBĚTI

1. pozorně naslouchat
2. vyjádřit podporu a pochopení
3. ubezpečit, že to není jeho/její vina

V PŘÍPADĚ AGRESORA

1. v osobních pohovorech vyjádřit zásadní nesouhlas a odsoudit chování násilníka
2. nekompromisní stanovisko podepřít přiměřeným veřejným postihem
3. zjistit maximum informací o motivech a možných zdrojích agresivního chování

4. zjistit a zaznamenat maximum informací o původci, formě, trvání, frekvenci a místě šikany	4. systematickým vedením ve škole a v rodině odstranit nebezpečné vzorce chování
5. posoudit míru ohrožení	5. působením na rodinu odstraňovat rizikové postoje a negativní výchovné vlivy
6. zajistit bezpečné prostředí	6. odstranit zdroje ponižování a tělesného násilí v rodině a ve škole
7. vyšetřením u odborníka zjistit rozsah tělesného a psychického poškození a zabezpečit následnou péči	7. nabídnout bezpečné možnosti vybití agresivních emocí a možnosti seberealizace
8. pozitivním hodnocením zvyšovat sebevědomí a sebedůvěru dítěte	8. pěstovat a prohlubovat schopnost empatie, vcítění se do pocitů jiných
9. nácvikem vést k osvojení obranných postojů	

(Pöthe, P., 1999, s. 143)

1.7.1.3 Náprava

Jakmile jsme dokončili fázi vyšetřování šikany a víme informace, které jsme potřebovali vědět, přistoupíme k druhé fázi, tedy k nápravě. Pro první pomoc lze podle M. Koláře použít dvě zásadně odlišné metody:

1. metodu vnějšího nátlaku

2. metodu usmíření

V obou metodách jde především o zastavení šikanování a zabezpečení ochrany oběti. Jejich cílem je také ovlivnění jednotlivců nebo určitých podskupin, nepokoušejí se o léčbu celé skupiny.

Metoda vnějšího nátlaku

Metoda vnějšího nátlaku je "léčbou" symptomatickou, neřeší příčiny problému. Jejím cílem je zastavit agresí, šikanu, ochránit skupinu a obnovit dodržování společenských norem, bez ohledu na potřeby jednotlivců. Aby byla účinná, je při ní třeba podle Dr. Koláře dodržovat tři základní kroky : **individuální nebo komisionální pohovor, oznámení o potrestání agresorů před celou třídou a ochranu obětí.**

1. Individuální nebo komisionální pohovor s agresory a jejich rodiči

Představitelé školy (ředitel, výchovný poradce, třídní učitel) vytvoří komisi a postupně se sejdou s agresory a jejich rodiči. Je nevhodné pozvat si rodiče agresorů najednou. Většinou to končí tak, že škola se ocitá v defenzívě, v roli nespravedlivě osočujícího a rodiče sjednotí proti společnému nepříteli a budou hájit své „nevinné“ děti. I když jednání komise trvá jen krátkou dobu, probíhá v ní skupinová dynamika. Proto je užitečné je využít ve prospěch nápravného cíle.

Pro zdárné řešení situace by komise měla zvolit následující postup:

A. Seznámení rodičů agresorů s problémem. (Toho by se měl ujmout člověk, který případ vyšetřoval a nejvíc o ní ví. Tím bývá často výchovný poradce, ale není to pravidlo.)

B. Postupné vyjádření všech pedagogů k problému.

C. Vyjádření žáka. (Bývá velmi vzácné, že se viník přizná, často všechno popírá.)

D. Vyjádření rodičů agresora.

E. Rozhodování komise za zavřenými dveřmi. (Členové komise by měli hledat řešení společně s rodiči. Pokud rodiče odmítají spolupracovat, musejí rozhodnout samostatně. Důležité je neustoupit tlaku rodičů, neprozradit jména svědků a dojít ke konkrétnímu řešení, i když jde třeba o vyloučení dítěte ze školy. Pak záleží jen na rodičích agresorů, zda se odvolají nebo zvolí jiný postup.)

F. Seznámení rodičů a žáka se závěrem komise.

II. Výsledky šetření (včetně potrestání agresorů) oznámit před celou třídou

Důležité je také informování žáků celé třídy o závěru výchovné komise. Pedagog by měl žáky přesvědčit o tom, že autority školy dokážou zajistit ochranu všech dětí a děti musí respektovat pravidla školy.

Pedagog by měl získat děti pro hledání společného řešení, sednout si s nimi do kruhu, probrat to. Říci co se stalo, že nastal problém, který se týká všech, je potřeba ho řešit a záleží na celé třídě, co s tím vším udělají a jak s k tomu problému postaví. Jiná situace je u pokročilé šikany, kdy stojí třída za agresory. Samotný akt oznámení a potrestání viníků nelze přeceňovat, postoj dětí se tím nezmění. Ale i tak je potřebné, aby škola ukázala svůj pevný morální postoj: **šikanování nebude trpěno!** Zásadní změna k lepšímu předpokládá "rozbití jádra agresorů".

III. Ochrana oběti

Metoda nátlaku potlačuje jen příznaky, a proto není vyloučeno, že se situace nebude opakovat. Z toho důvodu je třeba být i po vyšetřování s obětí (nebo i s jejími rodiči) v kontaktu. Setkávat se s ní, zvát si ji třeba do pedagogicko-psychologické poradny, mít o ni stále zájem, případně být ve spojení ještě s někým, kdo bude sledovat situaci ve třídě.

Metoda usmíření

Metoda usmíření sleduje místo vnějšího donucení k poslušnosti hlubší proměnu vztahů ve skupině i mezi obětí a agresorem. Jejím cílem je dojít k **domluvě a usmíření mezi oběťmi a agresory**. Agresor není tvrdě potrestán. Projevuje se mu naopak důvěra, dostává šanci vše napravit. Při této metodě je důležité, aby si byl agresor vědom toho, že ublížil. Agresor je podporován v tom, aby se vcítil do pocitů své oběti a pochopil její utrpení.

Předností této metody je také to, že citlivě reaguje na slabé stránky represe. Vychází totiž z poznání, že většina agresorů má často špatné zkušenosti z rodiny - rodiče je týrají, šikanování je více či méně nápodobou tohoto tělesného trestání. Tito agresori však potrestání berou jako další nespravedlnost ze strany školy. Obviňování a trestání vedou k prohloubení narušeného vztahu útočnicka ke spolužákům, k učitelům a ke škole vůbec.

Metodu usmíření nelze aplikovat nahodile, bez kvalifikovaného posouzení stavu onemocnění skupiny a bez orientačních znalostí vnějšího obrazu šikany. Může se použít při nebrutálních formách prvního a druhého stadia šikany, někdy i u třetího, ale v žádném případě u pokročilého stadia.

Vzhledem k nevhodnosti použití metody u pokročilých stadií a závažných forem šikanování je nutné, aby pedagog měl k dispozici základní diagnostické poznatky a bezpečně poznal, že se jedná o počáteční stadium šikanování. Prostřednictvím prvních tří kroků strategie první pomoci zjistíme předběžně vhodnost metody usmíření. Definitivně si to však ověříme pomocí dvou "pojistek" - *rozhovorem s obětí* a *rozhovorem s agresorem*. Postiženému nabídneme dvojí způsob řešení - buď že můžeme agresora potrestat nebo hledat usmíření. Oběti jsou téměř vždy pro usmíření.

Po rozhovoru s obětí promluvíme s agresorem (agresory). Je důležité zjistit, jaký je jeho vztah k oběti. Je-li tu náznak nějakého pokání, vědomí toho, že se provinil a chtěl by s tím něco dělat, volíme usmíření a následuje společné setkání. Takových agresorů, u kterých je náznak pokání nebo lítosti, je velmi málo. Nechce-li si agresor chybu přiznat nebo ji nevidí, je nebezpečí, že bychom mohli oběti ublížit a vystavit ji traumatu při setkání s bezohledným útočníkem, a proto se rozhodneme pro jiný postup. Postoj agresora si můžeme poměrně dobře ověřit například při použití techniky nedeslaného dopisu oběti.

Nakonec je důležité uskutečnit *společné setkání a hledat nápravu*. Je zapotřebí najít vhodnou skupinu, která by se metody usmíření mohla zúčastnit. Kromě agresora a oběti se jí tedy zúčastní i ostatní žáci. Pokud je to jen trochu možné, vždy pozveme žáky, kteří sympatizují s obětí a další pozitivní třídní autority.

Cílem setkání je dovést žáky k pochopení situace a problému, aby společně hledali nápravu a usmíření. Informace musí odpovídat věku a situaci. Aby se žáci lépe „vžili“ do problému a pochopili vážnost situace, můžeme využít hraní scénky, kde se například agresor stane obětí. Nejlepší je, když se zapojí celá skupina. Agresor si na vlastní kůži zažije pocity oběti, je třeba s agresorem rozmlouvat jak se cítí a jak to nyní vidí z druhé strany.

Setkání by mělo vyvrcholit omluvou a vzájemným usmířením. Skupina by měla hledat možná řešení, jak by se dala situace zlepšit. Zde můžeme využít metody brainstormingu, kde se zapojí všichni žáci. Nakonec je důležité shrnout celé setkání včetně konkrétních řešení a domluvit si se skupinou další schůzku (většinou je to za týden nebo 14 dní). Po této době se uskuteční další setkání, které je tzv. kontrolní, na kterém se posoudí stávající situace a učitel zjistí, zda byla náprava dostatečná.

1.7.1.4 Chyby a omyly při vyšetřování šikany

Metodika vyšetřování má svá pravidla. Uvedu zde jeden z nejvíce rozšířených chybných postupů, který se podle M. Koláře objevuje i v odborných materiálech, které mají dnes učitelé nebo studenti pedagogiky k dispozici. Tento postup obsahuje například doporučení, aby při vyšetřování šikany byl **po rozhovoru s poškozeným vyslechnut obviněný, tedy agresor a následně pak svědkové** (za vhodné jsou považovány nejslušnější děti).

Když vyslyšíme obviněného hned po oběti, většinou všechno zapře a hrozí nebezpečí, že se bude oběti mstít. Takové vyšetřování bude mít už od počátku špatný průběh. Nejprve je důležité zjistit maximum informací, abychom pak v rozhovoru s agresorem měli v ruce co nejvíce argumentů. To znamená, že ještě před jeho vyšetřováním, musíme vybrat vhodné svědky a hovořit s nimi. Doporučení „nejslušnější“ děti je velmi zavádějící. Učitel je často přesvědčený, že ví, kdo je ve třídě agresorem. Ale ono většinou nejde o viditelnou agresi. Šikanujícím může být napohled slušný, velmi se ovládající člověk, který je krutý a dělá to skrytě. Toto je v praxi velmi časté.

V některých metodických doporučeních můžeme najít i rady, podle kterých bychom měli **výpovědi oběti i agresora konfrontovat**, a navíc, jsme-li schopni zajistit ochranu oběti, měli bychom ji přemlouvat, aby souhlasila se zveřejněním svého udání. Ještě nepřijatelnější je však **konfrontace agresora s obětí**. Nikdy bychom neměli dopustit konfrontaci agresora s obětí. V případě pokročilé šikany můžeme ohrozit i její život, neboť „nevinný“ agresor se bude mstít. M. Kolář nedoporučuje ani **konfrontaci mezi agresorem a svědky**.

Michal Kolář upozorňuje také na to, že tento chybný a obecně zavádějící postup nepočítá s řadou praktických komplikací. Například nepředpokládá přítomnost více obětí a několika agresorů, přítomnost falešných svědků apod. Zcela pak přehlíží taktiku vyšetřování, která je kapitolou sama pro sebe. Je nutné umět pracovat se speciální skupinovou diagnostikou, neverbálními technikami a výslechovými praktikami. Dále bychom se měli při vyšetřování šikany vyvarovat toho, že **odsoudíme násilníka, nikoli však jeho chování**, neměli bychom **podcenit následky šikany pro oběť, kolektiv i násilníka** a hlavně bychom měli brát na vědomí šikanu mezi dětmi a ne před ní zavírat oči.

1.7.2 Šikana a rodiče

Rodiče agresorů se zpravidla vůbec nedovědí, že jejich dítě šikane jinými dětmi, protože se s tím doma zřídka kdy pochlubí. Jestliže je škola informuje o takovém prohřešku, bývá to pro ně někdy příležitost k tomu, aby dítě nelítostně seřezali, což ovšem agresivitu spíše podpoří než oslabí.

Někteří však mohou také chování dítěte naopak uvítat jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí.

Mnoho rodičů agresorů požaduje, aby se oběť dostavila a „řekla jim to do očí“.

Rodiče obětí se o šikaně dovědí častěji než rodiče agresorů, protože některé děti se doma svěřují svému trápení nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovtípí, o čem jde.

Někdy ovšem utvrdí dítě v tom, že se nemá bránit, aby agresory ještě víc nerozzuřilo, radí mu např. aby se ani slovně neohrazovalo. Někdy dokonce obviní dítě z toho, že si za to může samo a žádají od něj, aby si to samo vyřídilo. Dokonce se na něj i zlobí.

1.7.2.1 Jak postupovat při zjištění šikany

Když rodiče zjistí, že je jejich dítě šikanováno, existují tři základní kroky, podle kterých by rodiče měli postupovat.

Prvním krokem je:

- **Poskytnout dítěti maximální citovou oporu**

Rodiče by měli dítě vyslechnout, brát všechno, co říká, vážně. Stává se, že někteří z nich jednájí velmi nevhodně a reagují třeba tvrdě a nedůvěřivě. V každém případě by měli dítě podržet, stát při něm. Pokud dítěti hrozí nebezpečí, je lepší ho nechat doma. Rodiče by se měli snažit zjistit co nejvíce informací – co se stalo, kdo co dělal, kdy, jak, případně kolik je obětí.

Druhým krokem je:

▪ **Návštěva školy**

Při této návštěvě si rodiče (jestliže jeden z rodičů nemůže, je dobré si vzít s sebou někoho, kdo toho druhého podpoří) promluví s ředitelem školy a s lidmi, kteří mají děti na starosti (třídní učitel, výchovný poradce). Je třeba co nejlépe informovat pedagogy o tom, co se rodiče od dítěte dozvěděli a zjistit, zda je škola schopná odborně pomoci.

Návštěva školy může rodičům přinést očekávanou pomoc, ale i traumatizující zážitek.

Většinou **školy reagují** na sdělení o šikaně **trojím způsobem**:

1. **škola** má zájem věc řešit, chce pomoci, ale jak přiznává, **nemá odborné zkušenosti**. Je proto nutné se s žádostí o pomoc obrátit na odborníka, který by s třídním učitelem spolupracoval a nebo udělat ihned to, čeho je škola schopná, například přeradit dítě do vedlejší třídy.
2. **škola spolupracuje s odborníkem** nebo její výchovný poradce prodělal odborný výcvik a ví, oč se jedná. To je asi nejlepší varianta. Většina škol v dnešní době spolupracuje s odborníky a ví, jak se v této situaci zachovat.
3. škola rodiče nepřesvědčí o své odbornosti a tvrdí, že problém zvládne. Případně vůbec **nemá zájem situaci řešit**. Nastane-li tato varianta, rodiče by měli kategoricky odmítnout neodborný zásah, informovat inspektora a požádat o odbornou pomoc. Podle okolností by měli přeradit syna či dceru na jinou školu a zajisti právní ochranu dítěte. Rodiče také mohou podat na školu nebo jejího zřizovatele stížnost. Obrátit se na školský úřad, Českou školní inspekci, ministerstvo školství, poradnu specializovanou na práva dítěte, policii, na soud či prezidentskou kancelář.

Třetím krokem je:

- Podle závažnosti šikanování, situaci ve škole a dalším okolnostem, mohou rodiče **uvažovat o dalších opatřeních**, například navázat kontakt s odborníkem – specialistou na problematiku šikanování (navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu, zavolat na linku důvěry nebo Linku bezpečí atd.). Někdy (bohužel je to spíš zřídka), může být krokem k nápravě i domluva s rodiči agresora. Dále je třeba zajisti ochranu dítěte na cestě do školy a domů, při závažném šikanování, lze podat trestní oznámení na agresory nebo na školu jako instituci, jejíž povinností je zajistit bezpečnost dítěte, které školu navštěvuje.

1.8 Co brání boji proti šikaně

Abychom mohli odhalit, řešit a snažit se napravit šikanu, měli bychom znát tzv. zakrývající a protiúdržavný systém. Bez znalosti tohoto systému, můžeme udělat chyby při vyšetřování šikany a následné léčbě.

1.8.1 Komplot velké šestky

Michal Kolář používá název komplot velké šestky pro označení základní varianty zakrývání šikany. Ten, kdo chce pomoci při šikanování, by měl znát léčky, pasti a nástrahy, které na něj čekají. Musí si uvědomit, že do skrytého světa šikanování je nelehké proniknout.

V praxi se setkáváme se skutečností, že odhalení šikany brání z různých důvodů všichni účastníci vyšetřování. Může se jednat o to, že:

- oběť nedokáže podrobněji vypovídat a odmítala svědčit
- agresori úsporně, přesvědčivě a organizovaně lžou
- většina ostatních spolužáků lže nebo nechce vypovídat, někteří svědčí falešně
- rodiče agresorů odmítají „nepravdivé nařčení svých ratolestí a žádají potrestání oběti a jeho ochránce
- otec oběti prosí o zastavení jakéhokoliv vyšetřování.

(Kolář, M., 2001, s. 53)

V některých případech, u dokonalých šikan, když je označeným agresorem nadprůměrný žák, může i pedagog nevědomky chránit agresora.

S jakými překážkami se můžeme při vyšetřování šikany setkat?

1. Od obětí je velmi obtížné získat podrobnější a objektivní informace

Důležitou roli při odhalování šikany hraje oběť. Oběti se však těžce mluví o tom, jak byla týraná a ponižována. Hrozí jí totiž ztráta posledních zbytků sebeúcty. Někdy

nechce jen „bonzovat“, má strach. Pokud oběť prozradí agresora, prožívá pocit viny, úzkost. Stalo se, že když oběť prozradila agresora, pedagog si jej zavolal a došlo ke konfrontaci výpovědí. To je zásadní chyba při vyšetřování šikany. Agresor výpověď zpochybnil. Oba byli potrestáni. Oběť za své „bonzování“ tvrdě zaplatila. Při pozdějším vyšetřování šikany už agresory raději kryje.

2. Agresoři vynalézavě lžou, používají falešné svědky nebo nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi

Agresoři šikanování téměř vždy popírají, snaží se ze všeho „vykroutit“. Agresoři se snaží celou situaci zjednodušit nebo se snaží ze sebe udělat oběti, snaží se tedy celou situaci otočit.

Při počátečních a mírných formách šikany lze lhaní překonat pomocí svědků. Pokud agresory podporují i ostatní členové skupiny, je mimořádně těžké jejich lež odhalit.

3. Ostatní členové skupiny mají strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“

Čím pokročilejší je stádium šikanování, tím je obtížnější odhalit život skupiny. Zásadní chybu může pedagog udělat, když se ptá jednotlivých žáků co se stalo a hlavně v tom, když vše řeší ve třídě před ostatními žáky.

V pokročilejších stádiích šikany nemá zpravidla pedagog šanci odhalit pravdu. Skupina vůdců aktivně šikanuje a ostatní žáci ji z různých důvodů kryjí. Pedagog může svým laickým vyšetřováním způsobit více škody než užitku, může dokonce ohrozit oběť na životě.

4. Někteří rodiče chrání své dítě za každou cenu

Významná část rodičů agresora neunesou pravdu a nevěří, že jejich dítě je něčeho takového schopné. Nepřijímají výsledky vyšetřování a odmítají obvinění, chrání své dítě za každou cenu. Postoje rodičů k odhalené pravdě se případ od případu liší. Někteří rodiče se chovají k dítěti tvrdě až agresivně, v jiném případě si otec agresora domluvil schůzku s obětí a jejími rodiči a společně se synem je navštívili. Agresor se omluvil a společně hledali řešení.

Pedagog nesmí ustoupit nátlakům rodičů a uskutečnit hromadnou konfrontaci s obětí. Oběť se většinou není schopna bránit a mluvit o tom, co se stalo.

5. Někteří rodiče oběti se obávají spolupracovat

Rodiče se bojí o zdraví a někdy i o život svého dítěte a tak trvají na tom, aby se nic nevyšetřovalo a agresoři nebyli potrestáni. Chtějí pouze, aby jejich dítě nenápadně opustilo školu. Tvrdí, že kdyby to agresoři zjistili, najdou si jejich dítě kdekoliv a nezůstane to bez následků. Škola se musí pokusit o vyšetřování bez orientační výpovědi svědka, ale bez odborníka nemá velkou šanci uspět.

Když bude dodržen správný postup při vyšetřování, nebude oběti ublíženo. Určité riziko v některých případech zůstává, ale je vyvíjena maximální snaha oběť ochránit.

6. Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování

Michal Kolář zde popisuje i případy, kdy pedagog, i když nevědomky, brání vyšetřování šikany. Agresor bývá v těchto případech sympatický, dobře vychází s pedagogem, dobře s ním spolupracuje. Většinou je považován za jednoho z nejlepších žáků ve třídě. Pedagog si nedokáže představit, že by byl něčeho takového schopen, že by se z něj mohl stát zlý a agresivní člověk.

Když vnímáme žáka příznivě, máme sklon hodnotit jeho jednotlivé vlastnosti kladně. Šikanování není věcí kázeňského chování. Proměna hodného žáka v brutálního agresora má své skryté zákonitosti, které jsou vnějšímu pohledu nepřístupné. Je chyba, když se pedagog nechá oklamat vzorným chováním a při vyšetřování ho předem vyloučí jako pachatele.

Pedagog se musí naučit rozeznávat projevy a signály, které souvisejí se skrytým životem skupiny.

1.9 Prevence šikany

Prevence šikany je na místě především tam, kde k ní dosud nedochází, ale i tam, kde k ní prokazatelně došlo. Prevence je důležitá k tomu, abychom předešli nebo zabránili opakování šikanování. Ale je třeba zdůraznit, že prevence není pouze předcházení šikanování, ale i její řešení na všech úrovních vnitřního vývoje, vytvoření ochrany dětí před týráním ostatních spolužáků a dětí.

Vyvstává zde otázka, zda vůbec **existuje nějaký recept proti šikaně?** Je možné tuto epidemii zastavit? Pokud ano, tak jakým způsobem? Určitě existuje možnost jak zastavit nebo alespoň zpomalit nárůst počtu šikanovaných. Dokazují to výsledky programů proti šikanování v Norsku a Velké Británii. Dan Olweus vedl v letech 1983-1985 celonárodní kampaň proti šikanování, jejíž součástí byl intervenční program „Co můžeme udělat se šikanováním“, realizovaný na 24 základních a středních školách v Norsku. Výskyt šikanování se během dvou let snížil o 50 %, což byl veliký úspěch. Další významný projekt inspirovaný Olweusovým programem se uskutečnil v letech 1991-1993 na základních školách ve Velké Británii. Během prvního roku se šikanování snížilo o 48 %. Takže prevence, nebo-li programy proti šikanování, mají určitě smysl a jsou důležitou součástí boje proti šikanování.

Musíme si uvědomit, že úspěšná léčba na nás klade jasné požadavky. Dobrá metodická výzbroj je podmínkou. Lidé, kteří mají zájem o změnu a chtějí bojovat proti šikaně, musí mít možnost získat odbornou kvalifikaci pro různé úrovně prevence šikanování. Ke „zkrocení“ šikanování je hlavně zapotřebí **postupné rozvíjení prevence na co největším počtu škol za aktivní pomoci a podpory ministerstva školství a krajských úřadů.**

1.9.1 Druhy prevence šikany

Mezi možnostmi, jak předcházet šikaně, patří povědomost o příčinách a stádiích šikanování, porozumění situaci, za které k šikaně dochází. Součástí preventivního opatření je informování žáků o linkách důvěry, sdělení kontaktních adres a telefonních čísel, na která se mohou v případě potřeby obrátit.

V oblasti šikanování rozlišujeme **dva druhy prevence**, primární a sekundární.

Primární prevence

Tato prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené součásti komunity jako například celoškolská setkání, třídní samospráva atd. Primární prevence spočívá hlavně v informování dětí, rodičů a veřejnosti o šikaně a preventivních aktivitách školy.

Je třeba pěstovat u dětí zdravé sebevědomí, snažit se je vést k samostatnosti, vychovávat je k nebojácnosti.

Sekundární prevence

Ta se naopak uplatňuje v situacích, kdy již k šikaně došlo a kde je třeba zabránit tomu, aby se šikana opakovala. Patří sem včasná diagnostika, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogické opatření a výchovná práce s agresory.

Jak by měla prevence školních šikan vypadat ukazuje následující schéma.

Model ucelené pomoci má sedm vrstev:

1. **Pedagogická komunita**, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.
2. **Specifický program proti šikanování** jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detektovat a účinně léčit.
3. **Odborné služby resortu školství**, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně-pedagogickými centry, diagnostickými ústavami apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.
4. **Spolupráce škol s odborníky** z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývající se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).
5. **Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů** školám při vytváření prevence šikanování.
6. **Kontrola škol ze strany České školní inspekce**, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.
7. **Monitorování situace** a zabezpečení ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.

(Kolář, M., 2001, s. 198)

Třídní charta proti šikanování

Třídní chartu můžeme chápat jako **soubor pravidel, která jsou zaměřená na zabránění přímé i nepřímé šikany**. Žáci tím veřejně vyjadřují svůj nesouhlas se šikanou.

Hlavní cíl charty lze vyjádřit jednou větou : **Šikanování nebude trpěno!** Zásadní význam má pro agresory, kteří dostanou jasné a pevné mantinely.

Charta je jedním z nástrojů, který pomáhá dětem učit se vidět násilí z pohledu zákona, v tomto případě řádu třídy a důsledků jeho porušení, ale i z hlediska práv druhého člověka.

Jak vytvořit třídní chartu

1. Brainstorming žáků

Každý žák sám za sebe napíše pár pravidel a připojí k nim požadavky, jak by chtěl, aby se k němu ostatní spolužáci chovali.

2. Dohoda skupin žáků na výběru pravidel

Po brainstormingu jsou žáci rozděleni do skupin, domluví se na výběru pravidel, která jsou z pohledu skupiny nejlepší.

3. Domluva mluvčích skupin na konečné podobě charty

Zástupci skupinek společně seřadí pravidla podle důležitosti a z prvních pěti až deseti vytvoří konečnou třídní chartu.

4. Reflexe a zpětná vazba

Diskuze o průběhu a výsledku snažení celé třídy. V případě nesouhlasu, lze chartu ještě upravit.

5. Ochrana proti porušování charty

Dohodnutí konkrétních následků při porušení charty.

Třídní charta by měla naplňovat následující základní pravidla :

- 1. Nebudeme nikoho šikanovat.**
- 2. Pomůžeme spolužákům, kteří jsou šikanováni.**
- 3. Podpoříme začlenění izolovaných žáků do společných aktivit.**

Jistou naději dává rodičům obětí **Občanské sdružení proti šikaně**. Občanské sdružení vzniklo z iniciativy rodičů dětí postižených šikanou, kteří při hledání pomoci většinou narazili na nezám, nepochopení a aroganci. Cílem sdružení je pomoci v jednotlivých případech ostatním postiženým, ale usiluje také o celkovou změnu přístupu k problematice šikany a postoje institucí k jejímu řešení. Sdružení spolupracuje s odborníky v oblasti psychologické i právní.

Nadace Eurotel a občanské sdružení AISIS představily dne 30. 8. 2005 projekt **Minimalizace šikany**, který usiluje o snížení šikany na základních školách. MIŠ spočívá v předávání zkušeností a speciální metodiky pro řešení šikany pedagogům. Metodiku MIŠ připravil realizační tým společně s odbornými guaranty Michalem Kolářem a Věrou Kramerovou.

Do tříletého projektu se nejdříve zapojí pedagogické týmy 9 základních škol. Šestnáctičlenný tým lektorů jim během víkendových seminářů předává zkušenosti a znalosti z oblasti bezpečného klimatu na školách a první pomoci proti šikaně. Po vyhodnocení výsledků prvního roku počítá projekt s rozšířením i dalším školám, které budou mít zájem o vzdělávání v oblasti práce se šikanou. Kromě vzdělávání nabídne MIŠ i pomoc se zaváděním speciálního programu proti šikanování a vzájemnou výměnu zkušeností z této oblasti.

Michal Kolář je etoped a psychoterapeut. Řešením šikanování se zabývá pětadvacet let. Vytvořil původní speciální teorii a metodiku diagnostiky a léčby školního šikanování. V posledních osmi letech se snaží v rámci možností uspokojovat zájem pedagogů a dalších odborníků z celé republiky o modulové výcvikové kurzy zaměřené na prevenci šikanování. Kromě toho poskytuje konzultace, supervize a poradenskou službu.

Věra Kramerová pracuje více než deset let jako školní psycholožka na střední škole. Problematikou dětí a mládeže s poruchami chování se zabývala již při svém působení v Diagnostickém ústavu mládeže. Přednáší psychologii na vyšší odborné škole a v současné době působí též jako lektorka vzdělávání učitelů v osobnostní a sociální výchově v projektech "Dokážu to?", "Škola pro všechny" "Interkulturální adaptabilita pracovníků pomáhajících profesí" a dalších.

(MIŠ usiluje o snížení šikany na základních školách [online]. [cit. 2005-10-31]. Dostupné z WWW: <<http://minimalizacesikany.cz>>.)

1.10 Šikana z pohledu paragrafů

Právní definici šikany v našem právním řádu nenajdeme. V právní praxi bývá pojem šikana používán jako synonymum pro „úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost“.

Trestní postížitelnost dítěte

Z trestního hlediska lze šikanu postihnout, jsou-li splněny následující podmínky.

- 1. Jednání pachatele splňuje znaky konkrétného trestního činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně.**
- 2. Musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání, o kterém věděl, že jím spáchá trestný čin, ale bylo mu to jedno.**
- 3. Jednání pachatele dosahuje určité intenzity uvedené v zákoně.**
- 4. Jedná se o pachatele trestně odpovědného, to znamená, že musí být starší 15 let a netrpí duševní chorobou, která by snížila způsob ovládání vlastního jednání.**

U trestných činů, jejichž podstatou byla šikana, lze proto předpokládat, že právě s ohledem na rozšiřující se případy podobných jednání bude tento skutek považován za trestný čin. Nejčastěji se jedná o trestné činy:

- **trestný čin omezování osobní svobody** (nucení setrávat na určitém místě, přivazování či zavírání oběti)
- **trestný čin vydírání** (vyhrožování, fyzické násilí)
- **trestný čin vzbuzení důvodné obavy** (vyhrožování usmrcením, těžkou újmou na zdraví)
- **trestný čin loupeže**
- **trestný čin ublížení na zdraví**
- **trestný čin poškozování cizí věci**
- **trestný čin znásilnění, či pohlavního zneužívání, kuplířství**

K trestní odpovědnosti mladších 15 let zatím nedochází, ale od roku 2007 vstoupí v platnost zákon, kde je trestní zodpovědnost snížena na 14 let. Nezletilý pachatel může být postižen nařízením ústavní výchovy, může nad ním být stanovený dohled.

Trestní odpovědnost rodičů a dalších subjektů

Ani rodiče pachatele šikanování, tedy agresora, nemusejí být zcela beztrestní. Trestní zákon stanoví zodpovědnost rodičů, kteří zanedbávají výchovu dětí (ohrožování mravní výchovy mládeže).

Pokud k šikanování došlo v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost školské zařízení. Má-li škola právní subjektivitu, nese odpovědnost škola, v opačném případě zřizovatel školy. Prokáže-li se zanedbání ředitele školy nebo některého pedagoga, může být právně nebo pracovněprávně potrestán.

Na školském zařízení lze v oprávněných případech požadovat i náhradu škody vzniklé v důsledku šikany. A to jak náhradu škody na věcech, tak na zdraví, až po způsobení psychické újmy. Pokud dítě v důsledku šikany nemohlo docházet do školy (vyšší stupeň šikany), nese školské zařízení odpovědnost i za škody vzniklé rodičům dítěte v důsledku například uvolnění ze zaměstnání, zajištění hlídání dítěte, zajištění doprovodu do a ze školy apod.

Pokud jde o trestní sazby, je v případě šikany možný i jednočinný skutek, tzn. že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů.

1.11 Závěr

Když chceme nějaký závažnější problém řešit, je důležité, abychom se s ním hlouběji seznámili. V případě šikany, je v dnešní době dost materiálů a odborných knih, kde se můžeme o problému dozvědět více. Navíc jsou u nás pedagogicko-psychologické poradny, které se se šikanou setkávají v praxi, a tak nám mohou být také velkým pomocníkem při řešení tohoto problému.

Každý učitel by si měl nějakou odbornou publikaci přečíst, aby věděl, co je a co není šikana, jak reagovat při odhalení šikany, jak se jí bránit a hlavně jak jí předcházet.

V dnešní době si už pedagogové, psychologové a další odborníci uvědomují vážnost problému, jakým šikana ve skutečnosti je a snaží se tento problém řešit.

Já, jako budoucí pedagožka, se nemůžu smířit s faktem, že ve škole, která má být vzdělávacím a výchovným institutem, děti zažívají strach, ponižování a psychické a fyzické utrpení. Šikana je velice závažný, ale zároveň i ožehavý problém. Tento fakt nelze opravdu přehlížet a je třeba jednat, postavit se mu čelem. Není nic jednoduššího než problém přehlížet a zavírat před ním oči. Já osobně chci vědět, jak správně jednat při setkání se šikanou, čeho se vyvarovat, jak šikanu včas rozpoznat a hlavně, chci jí umět předejít! Myslím si, že tato diplomové práci je dobrým začátkem v mém boji proti šikaně a díky této práci, by se mi mohlo v budoucí praxi šikaně dařit předcházet nebo ji alespoň rozpoznat a umět řešit..

2 Výzkum

2.1 Výzkum na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí

Výzkum jsem se rozhodla provést na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí proto, že v tomto městě bydlím a obě dvě školy jsem navštěvovala. Zajímalo mě, jak vypadá situace se šikanou v našem městě.

Rájec-Jestřebí má kolem 4000 obyvatel. ZŠ navštěvuje 509 žáků. Asi jedna třetina z nich dojíždí do Rájce-Jestřebí z okolních vesnic, ale i měst. Zde jsem dala dotazník žákům druhého stupně (6., 7. a 8. ročník).

ZŠ má i své vlastní školní poradenské pracoviště, tvoří jej školní psycholog, nově školní speciální pedagog, výchovné poradkyně I. a II. stupně, metodik prevence a logoped. Jeho cílem je zkvalitnit obsah a organizaci pedagogicko-psychologických služeb poskytovaných na této škole. Poradenské pracoviště slouží rodičům, žákům, pedagogům a bude se snažit jim pomáhat při zvládnání a řešení výchovných, vztahových a výukových potíží.

Gymnáziu navštěvuje 175 žáků. Gymnáziu nevlastní své poradenské pracoviště, ale do školy dochází školní psycholog, který studentům pomáhá s jejich školními i soukromými problémy. Protože se jedná o víceleté gymnázium, výzkum jsem provedla také, jakoby na druhém stupni ZŠ, přesněji řečeno v primě a sekundě (8. a 9. třída ZŠ). Chtěla jsem zjistit, zda se výsledky ze ZŠ a gymnázia budou výrazně lišit nebo naopak, jestli bude situace na obou školách podobná.

2.1.1 Hypotéza

Šikana se postupně rozšiřuje do všech škol. Neexistuje snad jediná, kde by se s tímto problémem nesetkali. Alarmující jsou i narůstající počty šikanovaných.

2.1.2 Cíle výzkumu

Vyskytuje se šikana také na ZŠ a Gymnáziu v Rájce-Jestřebí? Pokud ano, kolik dětí zažilo na vlastní kůži šikanu?

Cílem výzkumu bylo zjistit na ZŠ a Gymnáziu v Rájce-Jestřebí jaké vztahy panují mezi žáky, jaký vztah mají žáci k učitelům a ke škole vůbec. Je to důležité pro to, abychom si udělali představu o třídním kolektivu a o vztazích ve třídě.

V další výzkumné části jsem použila sociometrický test, který má za cíl zjistit vůdce třídy a outsidera třídy, tedy člověka, se kterým se spolužáci moc nebaví. Právě tento outsider se může stát obětí šikany, protože není ve třídě moc oblíbený.

Nakonec jsem chtěla zjistit, zda se šikana na těchto školách vyskytuje a v jaké míře, tedy kolik žáků se osobně setkalo se šikanou a kolik žáků ví o případech šikany na škole nebo ve třídě.

2.1.3 Dotazník

Hlavní součástí diplomové práce je zmapování situace výskytu šikany na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí. Jak jsem již napsala, chtěla jsem zjistit, jaké vztahy mají žáci mezi sebou, k učiteli a ke škole vůbec. Šlo o to, zda se děti cítí ve třídě a v kolektivu dobře a mají oporu i ve svém třídním učiteli. Ze sociometrického testu můžeme vyčíst, který žák je vůdcem třídy, a který je naopak outsiderem, se kterým se moc spolužáků nebaví. Nakonec jsem se pokusila zjistit počet žáků, kteří osobně zažili šikanu a počet dětí, které o nějakém případě šikany na škole vědí. Bylo důležité, aby žáci vyplňovali dotazník samostatně, neopisovali a hlavně tak, jak to cítí.

Dotazník, který jsem vytvořila, se skládá ze tří částí.

První část : Naše třída a škola

Žáci měli u každé otázky zakroužkovat jednu odpověď (buď ANO, pokud s výrokem souhlasí nebo NE, pokud s ním nesouhlasí) podle toho, jak situaci ve třídě nebo škole vidí.

Otázky byly následující:

1. Chodím do školy rád/a.
2. Jsem spokojen/a s komunikací s třídní učitelkou/učitelem.
3. Některé děti v naší třídě jsou nešťastné.
4. Jsem spokojen/a se systémem hodnocení.
5. Nároky učitelů jsou na mě příliš vysoké.
6. Některé děti v naší třídě nejsou mými kamarády.
7. Mám ve třídě nejlepšího kamaráda/kamarádku.
8. Se svými problémy můžu jít kdykoliv za třídním učitelem/učitelkou.
9. Několik dětí v naší třídě chce být pořád nejlepší.
10. Mám k většině učitelů kladný vztah.
11. V naší třídě je legrace.
12. V naší třídě máme dobrý kolektiv.
13. V naší třídě se bavím se všemi spolužáky.
14. Některé děti z naší třídy dělají svým spolužákům naschvály.
15. Až odejdu ze školy, budou mně moji spolužáci chybět.

Sečetla jsem kladné a záporné odpovědi u jednotlivých žáků. Získala jsem tak počet kladných a záporných odpovědí v celé třídě a tím pak i v celém ročníku. Výsledky v ročníku jsem vyjádřila i procentuelně.

Druhá část : Sociometrie

Pomocí sociometrického měření jsem zjistila, jaký statut určití žáci zaujímají. Jestli jsou ostatními spolužáky považováni za oblíbené nebo naopak za outsidersy a hrozí jim, že se mohou stát oběťmi šikanování.

Žáci měli u každé otázky napsat jednoho spolužáka nebo spolužačku a zároveň zodpovědět tyto otázky:

- 1) Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je.....
- 2) Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s
- 3) Vůdcem ve třídě je podle mého názoru

Vyhodnocení probíhalo tak, že jsem u každého žáka sečetla počet hlasů, které dostal od ostatních spolužáků.

Počet hlasů ukázal jeho postavení ve třídě, způsob jak je svými spolužáky přijímán a jak ho hodnotí.

Třetí část : Šikana

Pomocí následujících otázek jsem se pokusila zjistit situaci na daných školách a v daných třídách, počet šikanovaných atd.

Žáci měli za úkol odpovědět na následující otázky:

- 1) Stal jsi se Ty někdy obětí šikany? ANO NE
- 2) Stal se někdy Tvůj spolužák/spolužačka obětí šikany? ANO NE NEVÍM
- 3) Kdyby Tě někdo šikanoval, komu by ses svěřil?.....
- 4) Víš o nějakém případě šikany : a) ve své třídě ANO NE
b) ve své škole ANO NE

Tuto část jsem vyhodnotila tak, že jsem sečetla kladné a záporné odpovědi a vyjádřila je procentuálně vzhledem ke třídě.

Výsledky z dotazníku jsem zpracovala jednak za každou třídu zvlášť a potom jsem je porovnávala se stejným ročníkem.

2.2 Vyhodnocení dotazníku

2.2.1 Analýza výzkumu v 6.A, 6.B, 6.C

6.A – dotazník zde vyplnilo 28 žáků

6.B – dotazník zde vyplnilo 28 žáků

6.C – dotazník zde vyplnilo 26 žáků

Část první : Naše třída a škola

Tab. 7 : Výsledky první části v 6.A, 6.B, 6.C a v celém 6.ročníku

	6.A		6.B		6.C		6. ročník		6. ročník	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
1.	18	10	21	7	12	14	51	31	62,20%	37,80%
2.	28	0	26	2	22	4	76	6	92,68%	7,32%
3.	8	20	7	21	26	0	41	41	50,00%	50,00%
4.	14	14	18	10	14	12	46	36	56,10%	43,90%
5.	9	19	4	24	8	18	21	61	25,61%	74,39%
6.	16	12	20	8	17	9	53	29	64,63%	35,37%
7.	24	4	27	1	24	2	75	7	91,46%	8,54%
8.	20	8	23	5	23	3	66	16	80,49%	19,51%
9.	22	6	21	7	22	4	65	17	79,27%	20,73%
10.	17	11	18	10	21	5	56	26	68,29%	31,71%
11.	28	0	27	1	22	4	77	5	93,90%	6,10%
12.	20	8	16	11	2	24	39	43	47,56%	52,44%
13.	19	9	18	10	10	16	47	35	57,32%	42,68%
14.	19	9	24	4	25	1	68	14	82,93%	17,07%
15.	25	3	22	6	23	3	70	12	85,37%	14,63%

Z údajů v tabulce jednoznačně vyplývá, že třídy 6.A a 6.B mají podobný počet odpovědí na jednotlivé otázky, v žádné se výrazně neliší. V 6.C většina žáků odpověděla na první otázku – zda chodí rádi do školy záporně. Dále se 6.C lišila v otázce **12.** (v naší třídě máme dobrý kolektiv) a **13.** (v naší třídě se bavím se všemi spolužáky), kdy rovněž většina žáků odpověděla záporně.

Druhá část : Sociometrie

Otázka č. 1

Otázka č.1 zněla následovně: **Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je....**
Cílem bylo najít žáka, který je ve třídě nejvíce oblíben.

V 6.A získal **3** hlasy Nevřiva Milan, dalších **6** žáků získalo po dvou hlasech, což je vzhledem k počtu zanedbatelné.

V 6.B nejvíce, tedy **4** žáci napsali, že žádného nejlepšího kamaráda ve třídě nemají. Další **3** žáci získali po **dvou** hlasech.

V 6.C získalo **5** žáků po **dvou** hlasech, což je zanedbatelné.

Otázka č. 2

Tento úkol měl zjistit, zda se ve třídě nachází žák, který není moc oblíben, spolužáci se s ním nebaví. Otázka zněla: **Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s....**

V 6.A získala **5** hlasů Tomášková Lucie, na druhém místě se umístil Stojan Dušan se **4** hlasy a **3** žáci uvedli, že komunikují se všemi.

V 6.B získal nejvíce hlasů od svých spolužáků, přesně **8** hlasů Švestka Miroslav, **6** žáků uvedlo, že se baví se všemi a **4** hlasy získala Skotáková Lucie.

V 6.C získala **10** hlasů Korchová Lucie, následována se **4** hlasy Tomášem Staňkem.

Otázka č. 3

Třetí otázka zněla: **Vůdcem ve třídě je podle mého názoru.....** Žáci měli odpovědět na to, kdo podle nich „vede“ třídu, kdo má na žáky největší vliv.

V 6.A získal **21** hlasů Nevřiva Milan, **3** žáci odpověděli, že vůdce ve třídě nemají.

V 6.B **6** hlasů získal Štolpa Stanislav, **6** žáků odpovědělo, že vůdce nemají, **4** hlasy obdržel Švestka Miroslav a **3** hlasy Roušová Blanka.

V 6.C nejvíce hlasů, a to **13** získal Šamonil Kamil, následovaný Tomášem Staňkem se **6** hlasy.

Třetí část : Šikana

Tab. 8 : Výsledky třetí části v 6. ročnících

	1.		2.			4. a)		4. b)	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>neví</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
6.A	5	23	7	0	21	3	25	10	18
6.B	7	21	5	4	19	5	23	12	16
6.C	11	15	11	1	14	13	13	14	12
6. roč.	23	59	23	5	54	21	61	36	46

Výsledky ve všech 6. ročnících vyšly přibližně stejně. V 6.C větší počet dětí uvedl, že ví o případu šikany ve škole. Výsledky jsem uvedla v procentech pomocí grafů, jsou to údaje za celý 6. ročník, ne jednotlivé třídy.

Na třetí otázku, **komu by se v případě šikanování svěřili**, odpověděli žáci následovně :

V 6.A 13 žáků uvedlo, že rodičům, 6 kamarádovi a 4 třídní učitelce.

V 6.B 14 žáků uvedlo rodiče, 5 třídní učitelku a 4 kamaráda.

V 6.C 10 žáků napsalo, že by se svěřilo rodičům, 8 žáků třídnímu učiteli, 2 kamarádovi, babičce a 2 nevěděli, komu by se v takovém případě svěřili.

Graf 1 : Počet obětí šikany v 6. ročníku

Graf 2 : Počet šikanovaných spolužáků

Z grafu vyplývá, že **72 % (59 žáků)** nezažilo šikanu na vlastní kůži, **28 % (23 žáků)** ano. Z druhého grafu můžeme vyčíst, že **66 % (54 žáků)** neví, zda se jejich spolužák stal obětí šikany, **28 % (23 žáků)** zná spolužáky, kteří se stali obětí šikany a **6 % (5 žáků)** nezná žádného spolužáka, který by byl obětí šikany.

Graf 3 : Počet případů ve třídě

Graf 4 : Počet případů ve škole

Z třetího grafu vyplývá, že **74 % (61 žáků)** neví o žádném případě šikany ve své třídě a **26 % (21 žáků)** o nějakém případě šikany ví. Ze čtvrtého grafu vyplývá, že **56 % (46 žáků)** nezná žádný případ šikany ve své škole a **44 % (36 žáků)** ví o někom, kdo byl ve škole šikanován.

2.2.2 Analýza výzkumu v 7.A, 7.B, 7.C

7.A – dotazník vyplnilo 23 žáků

7.B – dotazník vyplnilo 19 žáků

7.C – dotazník vyplnilo 17 žáků

Část první : Naše třída a škola

Tab. 9 : Výsledky první části v 7.A, 7.B, 7.C a v celém 7.ročníku

	7.A		7.B		7.C		7. ročník		7. ročník	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
1.	12	11	8	11	12	5	32	27	54,24%	45,76%
2.	23	0	18	1	14	3	55	4	93,22%	6,78%
3.	5	18	17	2	9	8	31	28	52,54%	47,46%
4.	11	12	14	5	11	6	36	23	61,02%	38,98%
5.	6	17	8	11	5	12	19	40	32,20%	67,80%
6.	2	21	18	1	12	5	32	27	54,24%	45,76%
7.	17	6	18	1	9	8	44	15	74,58%	25,42%
8.	16	7	15	4	16	1	47	12	79,66%	20,34%
9.	15	8	17	2	11	6	43	16	72,88%	27,12%
10.	17	6	16	3	11	6	44	15	74,58%	25,42%
11.	23	0	18	1	17	0	58	1	98,31%	1,69%
12.	23	0	13	6	17	0	53	6	89,83%	10,17%
13.	22	1	15	14	12	5	39	20	66,10%	33,90%
14.	15	8	14	5	16	1	45	14	76,27%	23,73%
15.	22	1	16	3	16	1	54	5	91,53%	8,47%

V první otázce se liší odpověď 7.B, kde většina uvedla, že nerada chodí do školy. Dále je výrazný rozdíl v odpovědích na otázky **3., 4. a 6.** U 3., 4. a 6.otázky v 7.A volila většina žáků „ne“ na rozdíl od ostatních tříd.

Druhá část : Sociometrie

Otázka č. 1

Otázka č.1 zněla následovně: **Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je....**

Cílem bylo najít žáka, kterého mají ostatní ve třídě rádi.

V **7.A** získalo 5 žáků po **dvou** hlasech, což je zanedbatelné a **2** žáci uvedli, že nejlepšího kamaráda ve třídě nemají.

V **7.B** získali 4 žáci po **dvou** hlasech.

V **7.C** 2 žáci obdrželi **2** hlasy a **2** žáci uvedli, že nemají ve třídě nejlepšího kamaráda případně kamarádku.

Otázka č. 2

Tento úkol měl zjistit, zda se ve třídě nachází žák, se kterým se spolužáci nebaví.

Otázka zněla: **Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s....**

V 7.A získala 7 hlasů Kotoulková Leona, 6 žáků uvedlo, že se baví se všemi svými spolužáky a 3 hlasy získal Vomela Radim.

V 7.B získal nejvíce hlasů, tedy 14 Blecha Jiří.

V 7.C získala 8 hlasů Bubeníková Radka, 5 žáků uvedlo, že se baví se všemi spolužáky.

Otázka č. 3

Třetí otázka zněla: **Vůdcem ve třídě je podle mého názoru.....** Žáci měli odpovědět na to, kdo je podle nich vůdcem třídy, kdo má na žáky největší vliv.

V 7.A se na prvním místě umístil Stloukal Ondřej s 11 hlasy, dále Sáňková Pavla a Filouš Milan se 4 hlasy.

V 7.B žáci dali 7 hlasů Kadlecové Michaele a 4 hlasy Vystrčilové Kateřině. 3 žáci uvedli, že se vůdce v jejich třídě nenalézá.

V 7.C získal 9 hlasů Alexa Martin a 6 žáků uvedlo, že vůdce ve třídě nemají.

Třetí část : Šikana

Tab. 10 : Výsledky výzkumu třetí části v 7. ročnících

	1.		2.			4. a)		4. b)	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>neví</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
7.A	1	22	4	0	19	2	21	10	13
7.B	4	15	8	1	10	7	12	9	10
7.C	7	10	7	2	8	6	11	8	9
7. roč.	12	47	19	3	37	15	44	27	32

Mezi výsledky v jednotlivých třídách nebyl výrazný rozdíl. Výsledky jsem uvedla v procentech pomocí grafů, jsou to údaje za celý 7. ročník, ne jednotlivé třídy.

Na třetí otázku ve třetí části, **komu by se v případě šikany svěřili**, odpovídali žáci takto :

V 7.A by se 14 žáků svěřilo rodičům, 3 kamarádovi a 3 třídnímu učitelci.

V 7.B nejvíce žáků uvedlo, že by se svěřilo kamarádovi, a to 7 žáků, 5 žáků rodičům, 2 třídní učitelce a 2 nikomu.

V 7.C by se 6 žáků svěřilo třídní učitelce, 4 psychologce a 3 nikomu.

**Graf 5 : Počet obětí šikany
v 7. ročníku**

**Graf 6 : Počet šikanovaných
spolužáků**

Na otázku, zda žáci zažili šikanu na vlastní kůži, odpovědělo **80 % (47 žáků)** záporně a kladně odpovědělo **20 % (12 žáků)**. Z třetího grafu můžeme vyčíst, že **63 % (37 žáků)** neví, jestli se jejich spolužák stal obětí šikany, **32 % (19 žáků)** zná spolužáka, který byl šikanován a **5 % (3 žáci)** je přesvědčeno, že žádný jejich spolužák šikanován nebyl.

Graf 7 : Počet případů ve třídě

Graf 8 : Počet případů ve škole

Ze sedmého grafu lze vyčíst, že **75 % (44 žáků)** ví o případu šikany ve své třídě a **25 % (15 žáků)** nikoliv. Z osmého grafu vyplývá, že **54 % (32 žáků)** neví o případu šikany ve své škole a **46 % (27 žáků)** o nějakém takovém případě ví.

2.2.3 Analýza výzkumu v 8.B, 8.C

8.B – dotazník vyplnilo 20 žáků

8.C – dotazník vyplnilo 26 žáků

Část první : Naše třída a škola

Tab. 11 : Výsledky první části výzkumu v 8.B, 8.C a obou ročnících

	8.B		8.C		8. ročník		8. ročník	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
1.	10	10	7	19	17	29	36,96%	63,04%
2.	19	1	11	15	30	16	65,22%	34,78%
3.	8	12	16	10	24	22	52,17%	47,83%
4.	11	9	16	10	27	19	58,70%	41,30%
5.	8	12	15	11	23	23	50,00%	50,00%
6.	9	11	18	8	27	19	58,70%	41,30%
7.	14	6	17	9	31	15	67,39%	32,61%
8.	16	4	13	13	29	17	63,04%	36,96%
9.	13	7	22	4	35	11	76,09%	23,91%
10.	14	6	21	5	35	11	76,09%	23,91%
11.	20	0	22	4	42	4	91,30%	8,70%
12.	13	7	14	12	27	19	58,70%	41,30%
13.	13	7	14	12	27	19	58,70%	41,30%
14.	18	2	23	3	41	5	89,13%	10,87%
15.	18	2	23	3	41	5	89,13%	10,87%

Odpovědi v 8.B a 8.C se lišily v otázkách 2., 3., 5. a 6.

Druhá část : Sociometrie

Otázka č. 1

Otázka č.1 zněla následovně: **Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je....**

Cílem bylo najít žáka, kterého mají ostatní ve třídě rádi.

V 8.B získala Holíková Petra 3 hlasy a 3 žáci po 2 hlasech.

V 8.C 6 žáků obdrželo 2 hlasy a 5 žáků uvedlo, že nemají ve třídě nejlepšího kamaráda/kamarádku.

Otázka č. 2

Tento úkol měl zjistit, zda se ve třídě nachází žák, se kterým se spolužáci nebaví.

Otázka zněla: **Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s....**

V 8.B 4 hlasy získal Okáč Martin, 4 žáci uvedli, že se baví se všemi a 3 hlasy dostala Demuthová Veronika.

V 8.C získal 3 hlasy Jelínek Lukáš.

Otázka č. 3

Třetí otázka zněla: **Vůdcem ve třídě je podle mého názoru.....**

V 8.B 7 žáků uvedlo, že vůdce nemají, 6 hlasů obdržel od spolužáků Hruška Lukáš.

V 8.C 16 žáků uvedlo, že vůdce ve třídě nemají, 8 hlasů získal Vývar Jakub.

Třetí část : Šikana

Tab. 12 : Výsledky třetí části v 8.ročnících

	1.		2.			4. a)		4. b)	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>neví</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
8.A	6	20	5	4	17	6	20	11	15
8.B	5	15	8	0	12	7	13	9	11
8. roč.	11	35	13	4	29	13	33	20	26

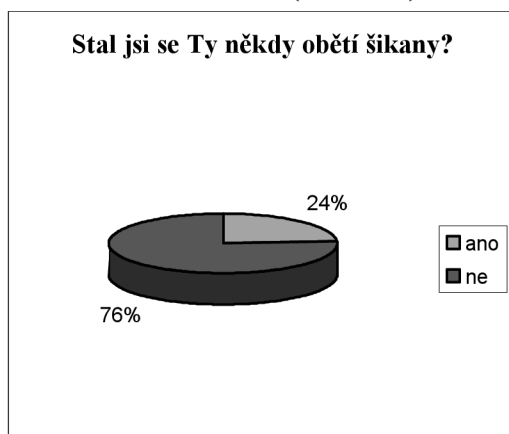
Výsledky v jednotlivých třídách se výrazně nelišily.

Na třetí otázku v třetí části výzkumu odpovídali žáci následovně :

V 8.B 6 žáků napsalo, že by se svěřili rodičům, 5 kamarádovi a 3 nikomu.

V 8.C by se 12 žáků svěřilo se šikanováním rodičům, 6 nikomu a 5 kamarádovi.

Graf 9 : Počet obětí šikany v 8. ročníku (8.B, 8.C)

Graf 10 : Počet šikanovaných spolužáků

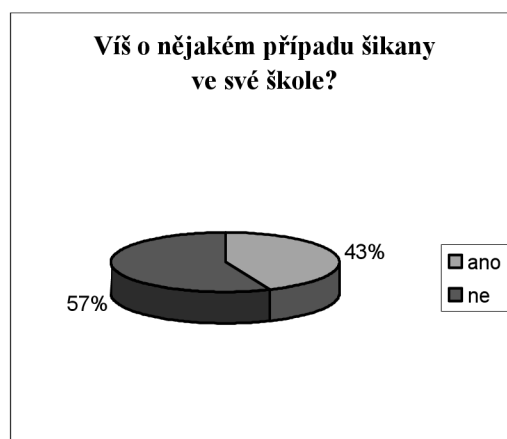

Z devátého grafu lze vyčíst, že **76 % (35 žáků)** nezažilo šikanu na vlastní kůži, **24 % (11 žáků)** odpovědělo kladně. Z dalšího grafu vyplývá, že **63 % (19 žáků)** neví, zda byl jejich spolužák šikanován, **28 % (13 žáků)** zná spolužáka, který se stal obětí šikany a **9 % (4 žáci)** neví, zda byl jejich spolužák šikanován.

Graf 11 : Počet případů ve třídě

Graf 12 : Počet případů ve škole

Z grafu č. 11 lze vyčíst, že **72 % (33 žáků)** neví o případu šikany v jejich třídě a **28 % (13 žáků)** odpovědělo na otázku kladně. Z dvanáctého grafu vyplývá, že **57 % (26 žáků)** neví o žádném případě šikany na jejich škole a **43 % (20 žáků)** zná nějaký případ šikany, který se odehrál na jejich škole.

2.2.4 Analýza výzkumu v primě a sekundě

Prima – výzkumu se zúčastnilo 15 žáků

Sekunda – dotazník vyplnilo 17 žáků

Část první : Naše třída a škola

Tab. 13 : Výsledky první části výzkumu na gymnáziu

	prima		prima		sekunda		sekunda	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
1.	9	6	60,00%	40,00%	13	4	76,47%	23,53%
2.	13	2	86,67%	13,33%	12	5	70,59%	29,41%
3.	8	7	53,33%	46,67%	11	6	64,71%	35,29%
4.	14	1	93,33%	6,67%	11	6	64,71%	35,29%
5.	2	13	13,33%	86,67%	4	13	23,53%	76,47%
6.	11	4	73,33%	26,67%	8	9	47,06%	52,94%
7.	8	7	53,33%	46,67%	14	3	82,35%	17,65%
8.	8	7	53,33%	46,67%	5	12	29,41%	70,59%
9.	11	4	73,33%	26,67%	13	4	76,47%	23,53%
10.	14	1	93,33%	6,67%	14	3	82,35%	17,65%
11.	14	1	93,33%	6,67%	17	0	100,00%	0,00%
12.	9	6	60,00%	40,00%	12	5	70,59%	29,41%
13.	11	4	73,33%	26,67%	15	2	88,24%	11,76%
14.	11	4	73,33%	26,67%	15	2	88,24%	11,76%
15.	13	2	86,67%	13,33%	14	3	82,35%	17,65%

Žáci obou tříd měli nejvyšší počet odpovědí u stejných otázek, odpovědi se lišily u otázek č. 6 a 8.

Druhá část : Sociometrie

Otázka č. 1

Tato otázka zněla následovně: **Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je....**
Cílem bylo najít žáka, kterého mají ostatní ve třídě nejraději.

V primě uvedli **2** žáci, že nemají ve třídě nejlepšího kamaráda/kamarádku, ostatní žáci obdrželi jeden hlas.

V sekundě získal **3** hlasy Procházka V. a **2** hlasy Odehnal M.

Otázka č. 2

Tento úkol měl zjistit, zda se ve třídě nachází žák, se kterým spolužáci nekomunikují. Otázka zněla: **Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s....**

V primě získala Kopecká K. **4** hlasy a Jakub Ott **2** hlasy.

V sekundě nejvíce hlasů získala od spolužáků Vaňková I., a to 9 hlasů, 4 žáci uvedli, že komunikují se všemi a 2 žáci napsali, že nekomunikují s Odehnalem M.

Otázka č. 3

Třetí otázka vypadal následovně: **Vůdce ve třídě je podle mého názoru.....**

V primě 7 žáků uvedlo, že jejich třída vůdce nemá, 3 hlasy získal Standa a Adamová.

V sekundě také 7 žáků uvedlo, že vůdce nemají, 4 hlasy získal Procházka V. a 3 hlasy Bartošek R.

Třetí část : Šikana

Tab. 14 : Výsledky třetí části výzkumu na gymnáziu

	1.		2.			4. a)		4. b)	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>neví</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
prima	5	10	6	1	8	2	13	2	13
sekunda	3	14	5	5	7	4	13	2	15

Výsledky mezi primou a sekundou se výrazně nelišily.

Na třetí otázku v této části odpovídali žáci takto :

V primě by se 9 žáků svěřilo rodičům a 2 kamarádovi.

V sekundě by se 8 žáků svěřilo kamarádovi, 5 nikomu a 4 rodičům.

Graf 13 : Počet obětí šikany v primě

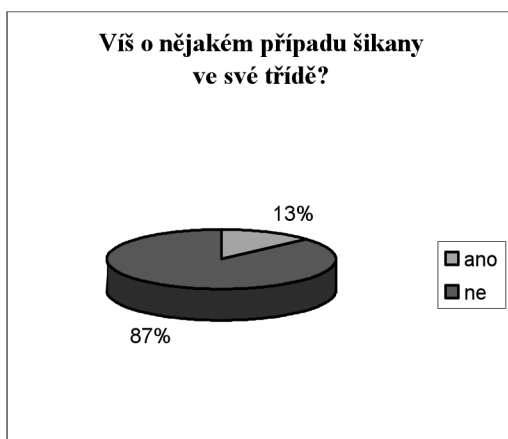

Graf 14 : Počet šikanovaných spolužáků v primě

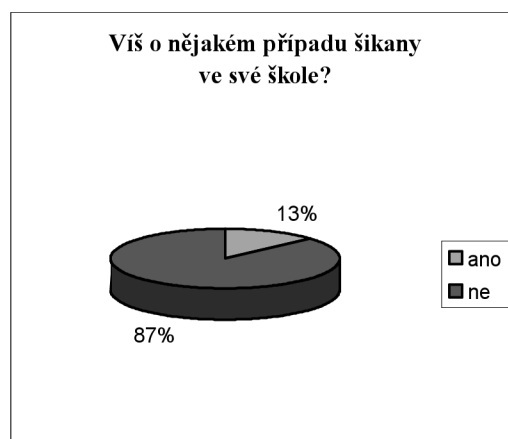

Z třináctého grafu lze vyčíst, že **67 % (10 žáků)** odpovědělo, že se nestalo obětí šikany a **33 % (5 žáků)** se obětí šikany stalo. Ze čtrnáctého grafu vyplývá, že **53 % (8 žáků)** neví, zda se spolužák stal obětí šikany, **40 % (6 žáků)** zná spolužáka, který se stal obětí šikany a **7 % (1 žák)** neví o žádném spolužákovi, který byl šikanován.

Graf 15 : Počet případů ve třídě

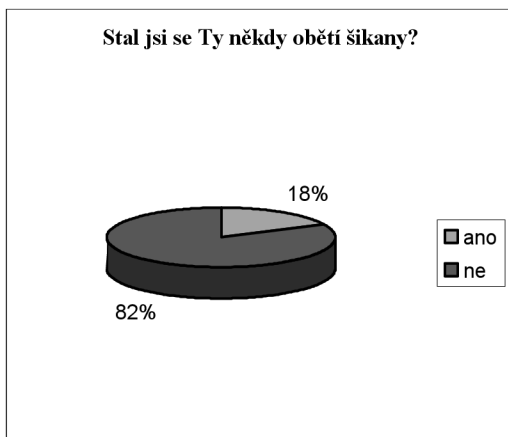

Graf 16 : Počet případů ve škole

Na otázku, zda žáci vědí o nějakém případě šikany v jejich třídě, odpovědělo **87 % (13 žáků)** kladně a **13 % (2 žáci)** záporně. Z šestnáctého grafu lze vyčíst, že **87 % (13 žáků)** ví o nějakém případě šikany na jejich škole a **13 % (2 žáci)** o žádném takovém případě neví.

Graf 17 : Počet obětí šikany v sekundě

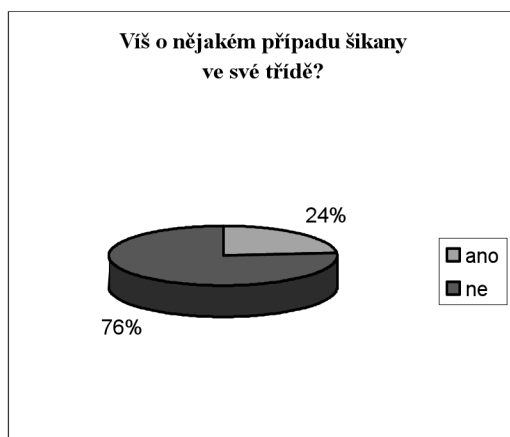

Graf 18 : Počet šikanovaných spolužáků v sekundě

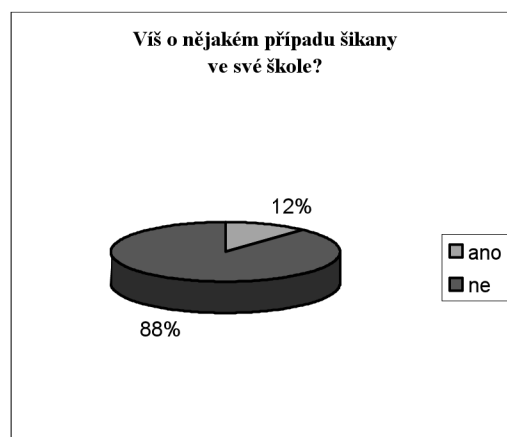

Z grafu č. 17 můžeme vyčíst, že **82 % (14 žáků)** se nestalo obětí šikany a **18 % (3 žáci)** naopak ano. Z osmnáctého grafu vyplývá, že **42 % (7 žáků)** neví o žádném spolužákovi, který by zažil šikany na vlastní kůži, **29 % (5 žáků)** zná spolužáka, který se stal obětí šikany a stejný počet o žádném takovém spolužákovi neví.

Graf 19 : Počet případů ve třídě

Graf 20 : Počet případů ve škole

Z grafu č. 19 lze vyčíst, že **76 % (13 žáků)** odpovědělo, že o žádném případě šikany v jejich třídě neví a **24 % (4 žáci)** naopak ano. Z dvacátého grafu vyplývá, že **88 % (15 žáků)** neví o žádném případě šikany v jejich škole a **12 % (2 žáci)** o nějakém takovém případě ví.

2.2.5 Závěrečné hodnocení výzkumu

Celkem na dotazník odpovědělo 219 žáků.

Část první : Naše třída a škola

Tab. 15 : Výsledky první části výzkumu ve všech ročnících

	6. ročník		7. ročník		8. ročník		prima		sekunda		celkem		celkem	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
1.	51	31	32	27	17	29	9	6	13	4	122	97	56%	44%
2.	76	6	55	4	30	16	13	2	12	5	186	33	85%	15%
3.	41	41	31	28	24	22	8	7	11	6	115	104	53%	47%
4.	46	36	36	23	27	19	14	1	11	6	134	85	61%	39%
5.	21	61	19	40	23	23	2	13	4	13	69	150	32%	68%
6.	53	29	32	27	27	19	11	4	8	9	131	88	60%	40%
7.	75	7	44	15	31	15	8	7	14	3	172	47	79%	21%
8.	66	16	47	12	29	17	8	7	5	12	155	64	71%	29%
9.	65	17	43	16	35	11	11	4	13	4	167	52	76%	24%
10.	56	26	44	15	35	11	14	1	14	3	163	56	74%	26%
11.	77	5	58	1	42	4	14	1	17	0	208	11	95%	5%
12.	39	43	53	6	27	19	9	6	12	5	140	79	64%	36%
13.	47	35	39	20	27	19	11	4	15	2	139	80	63%	37%
14.	68	14	45	14	41	5	11	4	15	2	180	39	82%	18%
15.	70	12	54	5	41	5	13	2	14	3	192	27	88%	12%

Z celkového počtu 219 dotazovaných žáků jich **122 (56 %)** odpovědělo, že chodí do školy rádi. **186 žáků (85 %)** je spokojeno s komunikací s třídní učitelkou a **115 žáků (53 %)** tvrdí, že někteří spolužáci jsou ve třídě nešťastní. **134** dotazovaných (**61 %**) je spokojeno se systémem hodnocení ve škole. **150 žáků (68 %)** uvedlo, že nejsou nároky učitelů vysoké a **131 žáků (60 %)** uvedlo, že všichni spolužáci jsou jejich kamarádi. Dále **172** dotazovaných (**79 %**) napsalo, že mají ve třídě svého nejlepšího kamaráda nebo kamarádku. **155 dětí (71 %)** souhlasilo s výrokem, že může jít kdykoliv se svými problémy za třídní učitelkou. **167 žáků (76 %)** napsalo, že několik dětí ve třídě se snaží být pořád nejlepší. **163 žáků (74 %)** má k většině učitelů kladný vztah a **208 dětí (95 %)** tvrdí, že je v jejich třídě legrace. **140 žáků (64 %)** uvedlo, že mají ve třídě dobrý kolektiv. **139** dotazovaných (**63 %**) se baví se všemi spolužáky a **180 žáků (82 %)** napsalo, že některé děti dělají svým spolužákům naschvály. **192 dětí (88 %)** uvedlo, že až vyjdou ze školy, budou jim spolužáci chybět.

Druhá část : Sociometrie

Otázka č. 1

Tato otázka zněla následovně : **Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je....**

Nejvíce dětí (**4**), a to v 6.B odpovědělo, že nemají ve třídě nejlepšího kamaráda nebo kamarádku. Dále **3** hlasy dostal Nevřiva Milan v 6.A a stejný počet hlasů dostala Holíková Petra v 8.B a Procházka V. v sekundě.

Tato část tedy nemá jasného vítěze, tedy nejoblíbenějšího žáka ve třídě. Skoro každý má ve třídě nejlepšího kamaráda, ale nikdo nezískal od spolužáků výrazný počet hlasů.

Otázka č. 2

Tento úkol měl zjistit, zda se ve třídě nachází žák, se kterým spolužáci nekomunikují. Otázka zněla: **Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s....**

Nejvíce hlasů (**14**) od spolužáků obdržel Blecha Jiří ze 7.B, následovaný Korchovou Lucií z 6.C s **10** hlasy, Vaňkovou I. ze sekundy s **9** hlasy. Dále se umístil Švestka Miroslav z 6.B s **8** hlasy a stejným počtem hlasů Bubeníková Radka ze 7.C a Kotoučková Leona ze 7.A, která získala od spolužáků **7** hlasů atd.

Otázka č. 3

Třetí otázka vypadala následovně: **Vůdcem ve třídě je podle mého názoru.....**

Vůbec nejvíce hlasů, a to **21** získal Nevřiva Milan z 6.A. Dále **16** žáků v 8.C uvedlo, že vůdce ve třídě nemají. Další nejvyšší počet hlasů (**13**) získal Šamonil Kamil z 6.C a **11** hlasů dostal Stloukal Ondřej ze 7.A

Třetí část : Šikana

Tab. 16 : Výsledky třetí části výzkumu na gymnáziu

	1.		2.			4. a)		4. b)	
	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>neví</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>	<i>ano</i>	<i>ne</i>
6. roč.	23	59	23	5	54	21	61	36	46
7. roč.	12	47	19	3	37	15	44	27	32
8. roč.	11	35	13	4	29	13	33	20	26
prima	5	10	6	1	8	2	13	2	13
sekunda	3	14	5	5	7	4	13	2	15
celkem	54	165	66	18	135	55	164	87	132
celkem	25%	75%	30%	8%	62%	25%	75%	40%	60%

Na třetí otázku v třetí části, která zněla: **Kdyby Tě někdo šikanoval, komu by ses svěřil?**, odpovídali žáci následovně:

Nejvíce dětí, tedy **87** žáků, by se svěřilo v případě šikany rodičům, **42** dětí kamarádovi nebo kamarádce. **28** žáků by se se svým problémem svěřilo třídnímu učiteli a **19** dětí by si svůj problém nechaly pro sebe. Dále už to byla zanedbatelná čísla vzhledem k počtu dotazovaných žáků.

Graf 21 : Počet obětí šikany celkem

Graf 22 : Počet šikanovaných spolužáků

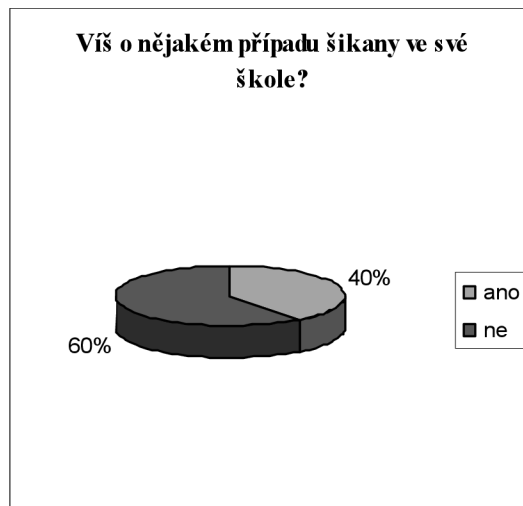

Z grafu vyplývá, že z celkového počtu **219** dotazovaných, **75 % (165 žáků)** odpovědělo, že nebylo šikanováno, naopak **25 % (54 žáků)** zažilo šikanu na vlastní kůži. Z grafu č. 22 lze vyčíst, že **62 % (135 žáků)** neví, jestli byl jejich spolužák šikanován, **30 % (66 žáků)** zná spolužáka, který byl šikanován a **8 % (18 žáků)** tvrdí, že žádný spolužák nebyl šikanován.

Graf 23 : Počet případů ve třídě

Graf 24 : Počet případů ve škole

Z grafu č. 23 lze vyčíst, že **75 % (164 žáků)** neví o žádném případě šikany ve třídě, **25 % (55 žáků)** zná někoho, kdo je ve třídě šikanován. Z posledního grafu vyplývá, že **60 % (132 žáků)** ví o nějakém případě ve škole, **40 % (87 žáků)** o žádném takovém případě neví.

Závěrem můžu říct, že i na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí se problém šikany objevuje. Na gymnáziu ne v takové míře jako na ZŠ. Z celkového počtu 219 žáků, **54 dětí** odpovědělo, že bylo šikanováno. Není to tak velké číslo jako ukazují některé výzkumy, ale i **25 % žáků** je dost. Víím, že na ZŠ mají různé preventivní programy, psycholožku atd., což dětem určitě hodně pomáhá a i vyučující nejsou k tomuto problému lhostejní, což je dobře. O problémech pedagogové vědí a snaží se je řešit.

3 Modelová hodina k tématu šikany

Hodinu, kterou jsem zde uvedla jako modelovou, je vhodná spíše pro vyšší ročníky, tedy 2. stupeň ZŠ nebo gymnázia.

Tuto hodinu jsem odučila ve 2. ročníku na Gymnáziu v Rájci-Jestřebí.

Téma: co je to šikana a jak se jí bránit

Cíl hodiny: uvědomění si významu slova šikana, umět rozpoznat, kdy se skutečně jedná o šikanu, uvědomit si nebezpečí šikany a její důsledky na psychiku a zdraví člověka, formovat odmítavý postoj k šikaně.

Klíčové pojmy: šikana, agrese, agresor, oběť

Metody: brainstorming, skupinová práce, diskuze, analýza textu

Pomůcky: papíry, text – příběh

1. úvodní motivace (5 min.)

Napsala jsem slovo a **šikana** na tabuli a žáci měli říkat nebo psát na tabuli asociace spojené s tímto slovem.

2. evokace (15 min.)

Po té jsem žáky rozdělila do skupin a dala jsem jim za úkol rozdělit slova na tabuli do skupin podle forem šikany, zda se jedná o fyzickou, psychickou nebo verbální. Na základě těchto informací, měli žáci vytvořit vlastní definici šikany. Když měli všichni žáci úkol splněný, každá skupina si vybrala zástupce, který definici prezentoval.

Definice byly různorodé, ale většinou se shodovaly v tom, že je to psychické nebo fyzické ubližování druhému člověku. Potom jsem jim řekla definici šikany, tak jak ji uvádí pan Kolář ve své knize Skrytý svět šikanování ve školách: „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi či manipulaci.*“

(Kolář, M., 1997, s. 20)

Žáci si z této definice vyvodili, že šikana je vlastně opakování agrese, je tam nepoměr sil mezi účastníky šikany a hlavně je úmyslná.

3. uvědomění (20 min.)

Cíl: žáci si mají na daném příběhu uvědomit příčiny, projevy a důsledky šikany ve škole.

Přečetla jsem žákům následující příběh:

Do osmé třídy na jedné brněnské škole přišel nový žák Karel, který se do města přistěhoval s rodiči. Zanedlouho se ve třídě skamarádil s ostatními spolužáky. Za několik dní poprosil svého zakřiknutého spolužáka Petra, zda by mu nešel koupit svačimu, Petr se tomu nebránil a šel. Tak to chodilo den co den. jednoho dne si toho všimla paní učitelka, která obvinila třídu ze šikanování, i když Petr svačimu nekupoval za své peníze. Vše potom řešila paní ředitelka atd.

Žáci měli za úkol odpovědět na tyto otázky:

1. *Myslíte si, že šlo v tomto případě o šikanu? Svoji odpověď zdůvodněte.*
2. *Jaké si myslíte, že měl Petr při tom pocity?*
3. *Jakým způsobem byste to řešili vy?*
4. *Zkuste odhadnout, jak se změnil vztah třídy k Petrovi (pokud se podle Vás změnil), po té když si celá záležitost začala řešit?*

Žáci pracovali na otázkách ve skupinách. Poté následovala diskuze na předešlé otázky. Žáci reagovali na první otázku tak, že o šikanu ve skutečnosti nešlo, pokud to Petrovi nevadilo a nebránil se tomu tam chodit.

O tom jaké měl Petr pocity si žáci mysleli, že mu je to celkem jedno, i když v někdy se mohl cítit jako „otrok“, který plní něčí přání, ale vzhledem k tomu, že se nebránil, tak mu to nejspíš nevadilo.

Na třetí otázku žáci odpovídali tak, že by to neřešili jako zmíněná paní učitelka, zkusili by si s Petrem o samotě promluvit a zjistit jak to ve skutečnosti je, pokud by se nezdálo, že mu to vadí a dělá to z kamarádství, nic by neřešili.

Nakonec se žáci domnívali, že by se vztah spolužáků k Petrovi asi trošku změnil, pokud by to nebyl jejich velmi dobrý kamarád. Dívali by se na něj skrz prsty, protože by si mysleli, že je Petr udal, že ho šikanují a teď se vše kvůli němu řeší pomocí vedení školy.

4. reflexe (5 min.)

Shrnutí dojmů z hodiny. Žáci se měli zamyslet nad tím, zda by se něco podobného mohlo stát v jejich třídě.

4 Pedagogicko-psychologická poradna v Blansku

Abych získal více aktuálních informací o tom, jaká je situace v blanenském okrese, co se týče šikany, zašla jsem do Pedagogicko-psychologické poradny v Blansku a udělala jsem zde rozhovor s paní Mgr. Radkou Ježkovou, která zde pracuje jako metodička prevence.

1) Jak dlouho pracujete v Pedagogicko-psychologické poradně v Blansku?

Na PPP Blansko pracuji 10 let.

2) Pracujete jako metodička prevence, co vše tato „funkce“ obnáší?

Práce metodika prevence, kterou vykonávám, je zaměřena do několika oblastí:

- a) metodické a poradenské vedení školních metodiků prevence v okrese Blansko, tzn. současně region Blansko a Boskovice (poradna Boskovice metodika prevence nemá), organizace jejich pravidelných setkávání a jejich proškolení, spolupráce při tvorbě Minimálních preventivních programů, projektů apod. Konzultace a poradenská činnost v případě řešení konkrétních projevů sociálně patologického chování žáků na školách (šikana, návykové látky, gamblerství aj.)
- b) poradenská práce v rámci sociálně patologických jevů přímo s klienty na PPP, vedení skupin klientů dle zaměření (osobnostní rozvoj jako prevence šikany aj.)
- c) realizace programů s preventivní tematikou (vztahy mezi spolužáky, návykové látky a jejich důsledky, prevence stresu, konflikt a jeho řešení, jak se efektivně učit, jak se vidím já a jak mě vidí druzí aj.) přímo se třídními kolektivy na školách dle požadavků a zakázek škol (1, 2 i více hodinové programy dle zakázky a potřeby)
- d) realizace sociometrických šetření v případě podezření na narušení vztahů ve skupině přímo na školách dle žádostí a potřeb škol včetně rozborů s vedením školy a třídou, popř. následná práce se třídou s cílem nápravy zjištěných výsledků

- e) přednášková činnost jak pro pedagogy na školách nebo pro rodiče či veřejnost dle požadavků škol a organizací – zaměření opět na sociálně-patologické jevy
- f) videotrénink interakcí – metoda zaměřená na zlepšení klimatu ve školní třídě nebo v rodině (opět dle požadavků a zakázek škol či rodin).

3) Jaká je situace ohledně šikany na blanenském okrese?

Situace na blanenském okrese ohledně šikany – dle mého názoru se nějak výrazně neodlišuje od jiných okresů v rámci Jihomoravského kraje. Projevy šikany se vyskytují na všech školách, otázkou je, které školy ji aktivně potírají a řeší, a které ji skrývají. Moji snahou po celou dobu mé práce bylo, abych proškolila, jak ředitele, tak pověřené pracovníky škol, aby měli dostatečné informace v problematice šikany, věděli, jak ji rozkrýt, jaké jsou signály, jak ji řešit apod. a samozřejmě i jak jí předcházet – prevence. Proto já se moc čísla nezabývám, myslím si, že pokud se v jednom roce řeší více případů než v roce předcházejícím, není to tím, že se situace zhoršuje, ale tím, že už se pedagogové naučili v této oblasti kvalitně pracovat. Tím ale vůbec nepopírám, že agresivita u dětí narůstá, že narůstá případů, kdy mají děti špatné rodinné zázemí a nedostatečnou výchovu a řadu problémů si řeší právě kompenzací mezi svými vrstevníky – mnohdy i tím, že se nad někoho povyšují, posmívají se, uráží, fyzicky napadají apod. Když jsem v této oblasti začínala pracovat, byla šikana na školách „tabu“. Každý tvrdil, „u nás nic takového není ...“, přitom bylo, ale ředitelé škol měli obavy to zveřejnit, takže se to řešilo vždy nějak „pod pokličkou“. Nyní je situace naprosto odlišná, je to určitě i díky všeobecnému působení různých organizací, sdružení, státní politiky, televize apod. A to je dobře, pokud žáci a studenti budou informováni – co je to šikana, co dělat když se objeví a že budou agresori potrestáni (na středních školách i vyloučením), určitě si své chování vůči spolužákům budou více hlídat.

4) Dělal jsem výzkum na ZŠ a Gymnáziu v Rájci-Jestřebí, hlavně děti ve věku kolem 12 let psaly, že se setkaly osobně se šikanou. Je to pravidlem u této věkové skupiny?

Nemohu Vám odpovědět, zda je to pravidlo. Z mých poznatků a zkušeností vyplývá, že od 12 let problémy v oblasti patologií všeobecně u dětí narůstají, nejproblémovější bývají sedmé ročníky.

5) Čeho by se podle Vás měli pedagogové při odhalování šikany vyvarovat a čeho by si měli naopak všimnout?

Nevím dost dobře, co touto otázkou míníte. Domnívám se – a to taky vždy říkám, že pokud má pedagog podezření, že se ve třídě něco děje, je vždy jeho povinností zvolit strategii, jak to zjistit, rozkrýt a řešit. Na to jsou právě školení, existují dané postupy, mají možnost konzultací s odborníky apod. Čím dříve jsou i počáteční projevy šikany odhaleny, tím lépe pro vztahy ve třídě i pro konkrétní jednotlivce. Takže v každém případě by nikdy neměli žádnou situaci, podněty od žáků, změnu chování jednotlivců aj. podceňovat, tím více upozornění rodičů. Jak postupovat a čeho se vyvarovat při řešení šikany je uváděno v řadě odborných publikací a v odborných časopisech. Toto si myslím, že už je všeobecně známé, školy mají k dispozici jak knihy, tak metodický pokyn k šikaně, školní metodici prevence jsou v této oblasti opakovaně proškolení. Pedagog si musí všimnout všeho, co se v jeho třídě (nebo jiných třídách) děje a operativně to řešit.

6) Jaké nejčastější formy šikany ve Vaší poradně řešíte?

Dle Dr. Koláře je 5 stupňů šikany (s tím jste se asi v jeho knihách seznámila). Pokud jde o náš okres, nejčastěji jsou řešeny případy spadající do prvního a druhého vývojového stádia, ojediněle se vyskytne třetí stupeň. Osobně jsem se nesetkala s brutálními případy šikany. Na druhou stranu musím upozornit, že poradna je poradna, ne vyšetřovací organizace, takže já šikanu na školách nevyšetřuji, ale pouze, pokud jsem požádána, mapuji pomocí sociometrií vztahů ve třídách a doporučuji možný postup. Šikanu řeší školy samy a v případě, že přesahuje rámec trestných činů, tak to hlásí policii a pak to vyšetřuje policie. (ubližení na zdraví, vydírání, omezování osobní svobody, poškozování cizí věci, násilí proti skupině nebo jednotlivci apod.)

7) Kolik případů ročně řeší Vaše pedagogicko-psychologická poradna?

Na tuto otázku jsem již vlastně odpověděla. My případy neřešíme. Např. v loňském školním roce jsem provedla 32 sociometrických šetření ve třídách a následně na to 46 hodin práce s těmito třídami. Ne vždy ale byl závěr, že je ve třídě šikana, ale vždy byl problém v narušení vztahů mezi spolužáky ve třídě. Mimo to jsem provedla v uvedeném školním roce 35 programů se třídami na zlepšení vztahů ve třídě, aniž bych dělala sociometrická šetření v těchto třídách. Ve školním roce 2003/2004 jsem dělala

27 sociometrických šetření, ale bylo zase více hodin práce se třídou, protože jsem do některých tříd docházela následně i půl roku.

8) Jak se liší situace od minulých let, jestli se změnil charakter šikanujících, zda je šikana brutálnější než dříve?

Nemám pocit, že by šikana v našem okrese byla za poslední léta brutálnější než dříve. Vyplývá to i z toho, co už jsem napsala, že většina šikan je první a druhý stupeň, třetí je výjimka. Na druhou stranu, ne vždy jsem úplně seznámena s tím, co řeší policie, ale i tak to nepřesahuje třetí stupeň.

9) Je výrazný nárůst šikanujících dětí vzhledem k minulosti?

Na tuto otázku jsem Vám již odpověděla dříve. Nemohu vycházet jen z toho, kolik případů bylo řešeno, protože je to zavádějící. Poslední rozsáhlý výzkum k šikaně a jiným patologiím jsme dělali ve spolupráci se Školským úřadem Blansko a marketingovou společností z Ostravy v roce 1998, od té doby se jiný průzkum nedělal – důvod jednoznačný, finance. (Tehdy stál přes 100 tis.Kč). V minulém školním roce měl být realizován výzkum, zadavatelem bylo MŠMT, měl být proveden ve všech okresech, ale nakonec byl zrušen.

10) Jaké dotazníky ke zjištění šikany používáte?

Ke zjištění šikany používám různě modifikované dotazníky, které jsou uváděné v odborných literaturách, např. Kolář, Říčan, Bendl. To jsou dotazníky, které využívají i školy. K sociometrickým šetřením užívám B3, B4 – Dr.Braun, D1 - Doležel, Martincová, SO-RA-D, Soc.klima školní třídy – Mareš + kombinuji s dotazníky. Nikdy nepoužívám jen jeden dotazník.

Závěr

Větší zájem o problematiku šikanování se u nás objevil až během minulých let. Dříve se o šikaně nesmělo veřejně mluvit, stejně jako o jiných problémech a jevech ve společnosti. Dnes mají pedagogové a ostatní výchovní pracovníci k dispozici různé semináře, přednášky a jiné akce, které je naučí jak zvládat šikanu a jak ji řešit. Je zde ale zapotřebí, aby si školy připustily vážnost tohoto problému a snažili se s tím něco dělat. Dále je potřeba dobrá vůle pedagogů při řešení a obraně proti šikaně. Nestačí si jen problém připustit, i když to je začátek, ale hlavně se o něj zajímat a pokusit se ho řešit. Pedagogicko-psychologické poradny a jiná zařízení, která se setkávají se šikanou v praxi, nám mohou být velice nápomocna a poradí nám, když si nebudeme vědět rady, co v dané situaci dělat. Podstatné je, abychom oběti ještě více neublížili tím, že se dopustíme fatální chyby. Existuje řada odborných publikací, které by se měly stát nedílnou součástí teoretického vzdělání každého učitele. Je pravda, že teorie není všechno, důležitější je praxe, ale něčím by měl pedagog začít. Když pedagog bude vědět, jak šikanu odhalit, čeho se vyvarovat a jak postupovat při řešení šikany, bude pro něj snazší vše v praxi řešit, než když o problému nebude vědět nic. V takovém případě by mohl napáchat víc škody než užitku.

Je důležité, aby se pedagogové, ale i žáci dívali kolem sebe, nezavírali před problémem šikany oči a šikaně se bránili. Jen tak můžeme šikanu značně omezit. Každé dítě má právo žít v bezpečí a svobodě a ne jít do školy s pocitem strachu a hrůzy.

Seznam literatury

- MENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha : SV., 2003. ISBN 80-86642-08-9
- ČÁP, J.; MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : Portál, 2001. 655 s. ISBN 80-7178-463-X
- ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha : Portál, 1995. 173 s. ISBN 80-7178-034-0
- FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál, 1997. 383 s. ISBN 80-7178-6268
- HERMOCHOVÁ, S. *Hry pro dospělé*. Praha : Grada, 2004. 159 s. ISBN 80-247-0817-5
- KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování : cesta k zastavení šikanování ve školách*. Praha : Portál, 2001. 255 s. ISBN 80-7178-513-X
- KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách : příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Praha : Portál, 1997. 127 s. ISBN 80-7178-123-1
- KOUKOLÍK, F.; DRTILOVÁ J. *Vzpoura deprivantů : o špatných lidech, skupinové hlouposti a uchvácené moci*. Praha : Makropulos, 1996. 303 s. ISBN 80-901776-8-9
- KYRIACOU, CH. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha : Portál, 2005. 151 s. ISBN 80-7178-945-3
- MARTIN, M.; WALTMANOVÁ-GREENWOODOVÁ, C. (ed.). *Jak řešit problémy dětí se školou : lexikon pro rodiče*. Praha : Portál, 1997. 322 s. ISBN 80-7178-125-8
- Metodický pokyn MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Čj. : 28 275/2000-22
- POKORNÝ, V.; TELCOVÁ, J.; TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů : manuál praxe*. Brno : Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2001. 110 s. ISBN 80-86568032
- PÖTHE, P. *Dítě v ohrožení*. Praha : G plus G, 1999. 186 s. ISBN 80-86103-21-8
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi : jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. Praha : Portál, 1995. 95 s. ISBN 80-7178-049-9
- WEBSTER-DOYLE, T. *Proč mě pořád někdo šikamuje?* Praha : Pragma, 2002. 144 s. ISBN 80-7205-804-5

Internetové zdroje

<http://www.sikana.org>

<http://www.minimalizacesikany.cz>

<http://www.mvcr.cz>

<http://www.idnes.cz>

<http://www.detskaprava.cz>

<http://www.upice.cz/noviny>

<http://www.linkabezpeci.cz>

Resumé

Podstatou šikany je záměrné, opakované ubližování druhému člověku, formou psychického a fyzického násilí.

Šikana je v současné době velmi rozšířeným a závažným problémem. Hlavním místem výskytu šikany je škola. Počet šikanovaných dětí na školách je podle výzkumů stále vysoký, a proto je třeba jednat.

Při zpracování tématu šikany jsem použila metody popisu, analýzy, výzkumu, který jsem zpracovala pomocí grafů, tabulek a slovního hodnocení.

Šikana se stále rozšiřuje na našich školách a stává se nebezpečně aktuální formou antisociálního chování. Hlavním předpokladem k nápravě je připuštění si existence šikany a odhodlání problém řešit.

Resumé

Le fond de la chicane est des sévices délibérés et répétés de l'autre homme de la forme de la violence psychique et physique.

A cette époque, la chicane est un problème très vaste et grave. L'école est un milieu principal de la présence de la chicane. Le nombre des enfants chicanés dans les écoles est d'après des enquêtes toujours élevé et c'est pourquoi il faut agir.

Pour mon travail sur la chicane, j'ai utilisé les méthodes d'une description, de l'analyse, de l'enquête que j'ai élaborée à l'aide des graphes, des tableaux et l'évaluation verbale.

La chicane augmente dans nos écoles et elle devient dangereusement de la forme actuelle du comportement antisociale. L'admission de l'existence de la chicane et une décision à résoudre ce problème est les conditions principales de la réparation.

Přílohy

Příloha č. 1: Dotazník pro ZŠ a Gymnázium v Rájci-Jestřebí

Dotazník

ŠKOLA :

ROČNÍK :

VĚK :

CHLAPEC, DÍVKA :

1. Naše třída a škola

U každé otázky zakroužkuj pouze jednu odpověď (buď ANO nebo NE) podle toho, co více odpovídá situaci ve vaší třídě nebo škole.

1. Chodím do školy rád/a.	ANO	NE
2. Jsem spokojen/a s komunikací s třídní učitelkou/učitelem.	ANO	NE
3. Některé děti v naší třídě jsou nešťastné.	ANO	NE
4. Jsem spokojen/a se systémem hodnocení.	ANO	NE
5. Nároky učitelů jsou na mě příliš vysoké.	ANO	NE
6. Některé děti v naší třídě nejsou mými kamarády.	ANO	NE
7. Mám ve třídě nejlepšího kamaráda/kamarádku.	ANO	NE
8. Se svými problémy můžu jít kdykoliv za třídním učitelem/učitelkou.	ANO	NE
9. Několik dětí v naší třídě chce být pořád nejlepší.	ANO	NE
10. Mám k většině učitelů kladný vztah.	ANO	NE
11. V naší třídě je legrace.	ANO	NE
12. V naší třídě máme dobrý kolektiv.	ANO	NE
13. V naší třídě se bavím se všemi spolužáky.	ANO	NE
14. Některé děti z naší třídy dělají svým spolužákům naschvály.	ANO	NE
15. Až odejdu ze školy, budou mně moji spolužáci chybět.	ANO	NE

2. Odpověz na následující otázky : (vyber vždy jen jednoho spolužáka nebo spolužačku)

- 1) Můj nejlepší kamarád/kamarádka ve třídě je.....
- 2) Ve třídě nekomunikuji (moc nekomunikuji) s
- 3) Vůdcem ve třídě je podle mého názoru

3. Odpověz na následující otázky pravdivě.

- 1) Stal jsi se Ty někdy obětí šikany? ANO NE
- 2) Stal se někdy Tvůj spolužák/spolužačka obětí šikany? ANO NE NEVÍM
- 3) Kdyby Tě někdo šikanoval, komu by ses svěřil?.....
- 4) Víš o nějakém případě šikany : a) ve své třídě ANO NE
b) ve své škole ANO NE

Děkuji Ti za vyplnění dotazníku.

Nepřehlédni, trápíš-li se kvůli šikaně

Pomohu ti!

Jmenuji se:

Najdeš mě:

Návštěvní hodiny mám:

Telefon:

Vím, že je to moc těžké. Cítíš se sám, je ti smutno, máš strach a nevíš, co máš dělat. Přečti si proto následující řádky.

Co je to šikanování?

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně ubližují druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá, co ti je nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí. Strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepríjemňovat život i jinak. Pomlouvá tě, intrikuje proti tobě, navádí spolužáky, aby s tebou nemluvili a nevěřili ti.

Proč jsi šikanován?

Není to proto, že jsi špatný, nebo proto, že si to nějak zasloužíš. Chyba není v tobě, ale ve špatných vztazích mezi některými žáky vaší třídy nebo školy. Převládá v nich bezohlednost a násilí. Pamatuj si, že nikdo ti nemá právo ubližovat!

Když se ptali jednoho zoufalého žáka, proč o svém trápení neřekl rodičům, odpověděl: "Já nevím, když přijdu domů, tak se na to snažím nemyslet. A doufám, že už to bude lepší." Myslet si, že to bude lepší, je omyl. Nikomu nic neříct je strkání hlavy do písku, které situaci jenom zhoršuje. Nevzdávej to a udělej následující:

- Obrát' se na mne jako na výchovného poradce. Mohu ti skutečně pomoci, budu ti věřit a neprozradím tě.
- Svěř se svým rodičům.
- V případě, že nenajdeš odvalu říct to mně ani svým rodičům, zavolej na pražskou Linku bezpečí, telefon 800155555. Bezplatně můžeš telefonovat z celé republiky. Nepotřebuješ k tomu peníze ani telefonní kartu. Tito lidé ti budou věřit, protože nejsi sám, kdo se takto trápí.

